

decimo moriens. » Eo enim anno Narses exarchus ab Imperatore missus Gothos prælio cecidit, et Totillam interfecit. Vide S. Gregorium, III *Dialog.* XII et XIII, et lib. II, cap. XV.

Julianus Apostata Gallæorum (ita Christianos vocabat) hostis, cælesti telo ictus, interit, clamans : « Vicisti, Gallæe, vicisti. »

Quantas clades fidelibus intulerint Wandali ariani, eorumque rex Hunericus, videre est apud Victorem Uticensis tribus libris, quos de persecutione Wandalarum scripsit. At quis finis? Hunericus diu Sanctorum sanguine pastus, tandem a demone correptus, propriis se morsibus lanxavit, a Gregorio Thronensis, atque, ut auctor est Victor Uticensis, patefacto in sacerdotibus partibus corpore, scælenis verbibus exspiravit.

Constantinus, qui ex fœdato, cum baptizaretur,

fonte, Copronymus est dictus, juratus B. Virginis et SS. imaginum hostis, ac monachorum exterminator, cum 33 annos in hac sævitiæ regnasset, ardentissimis correptus febribus, desperabundus clamabat, vivum sese adhuc igni inextinguibili fraditum esse, postulavitque ut B. Dei genitrici (quam toties blasphemis impetierat) suus restitueretur honos.

Aistulphus, Longobardorum rex, graviter diuque vexavit Ecclesiam, fideles occidit, destruxit templa, fidem datam rupit, trinitus est se omnes Romanos uno gladio jugalaturum : minatus est et Stephano Papa ac Pipino, tandem Romam obseidit. At quis finis? Audi Anastasium : « Infelix, ait, Aistulphus quodam loco in venationem pergens, divino ictu percussus defunctus est » anno Domini 756.

CAPUT QUADRAGESIMUM.

1. In vigesimo quinto anno transmigrations nostræ, in exordio anni, decima mensis, quarto decimo anno postquam percussa est civitas : in ipsa hac die facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc. 2. In visionibus Dei adduxit me in terram Israel, et dimisit me super montem excelsum nimis : super quem erat quasi ædificium civitatis vergentis ad Austrum. 3. Et introduxit me illuc : et ecce vir, cujus erat species quasi species æris, et funiculus lineus in manu ejus, et calamus mensuræ in manu ejus : stabat autem in porta. 4. Et locutus est ad me idem vir : Fili hominis, vide oculis tuis, et auribus tuis audi, et pone cor tuum in omnia, quæ ego ostendam tibi : quia ut ostendantur tibi adductus es huc : annuntia omnia, quæ tu vides, domui Israel. 5. Et ecce murus forinsecus in circuitu domus undique, et in manu viri calamus mensuræ sex cubitorum, et palmo : et mensus est latitudinem ædificii calamo uno, altitudinem quoque calamo uno. 6. Et venit ad portam, quæ respiciebat viam orientalem, et ascendit per gradus ejus : et mensus est limen portæ calamo uno latitudinem, id est limen unum calamo uno in latitudine : 7. et thalamum uno calamo in longum, et uno calamo in latum : et inter thalamos, quinque cubitos : 8. et limen portæ juxta vestibulum portæ intrinsecus, calamo uno. 9. Et mensus est vestibulum portæ octo cubitorum, et frontem ejus duobus cubitis : vestibulum autem portæ erat intrinsecus. 10. Porro thalami portæ ad viam orientalem, tres hinc et tres inde : mensura una trium, et mensura una frontium ex utraque parte. 11. Et mensus est latitudinem liminis portæ, decem cubitorum : et longitudinem portæ, tredecim cubitorum : 12. et marginem ante thalamos cubiti unius : et cubitus eius finis utrinque. Thalami autem, sex cubitorum erant hinc et inde. 13. Et mensus est portam a tecto thalami, usque ad tectum ejus, latitudinem viginti quinque cubitorum : ostium contra ostium. 14. Et fecit frontes per sexaginta cubitos : et ad frontem atrium portæ undique per circuitum. 15. Et ante faciem portæ, quæ pertinebat usque ad faciem vestibuli portæ interioris, quinquaginta cubitos. 16. Et fenestras obliquas in thalamis, et in frontibus eorum, quæ erant intra portam undique per circuitum : similiter autem erant et in vestibulis fenestræ per gyrum intrinsecus, et ante frontes pictura palmarum. 17. Et eduxit me ad atrium exterius, et ecce gazophylacia, et pavimentum stratum lapide in atrio per circuitum : triginta gazophylacia in circuitu pavimenti. 18. Et pavimentum, in fronte portarum, secundum longitudinem portarum erat inferius. 19. Et mensus est latitudinem a facie

portæ inferioris usque ad frontem atrii interioris extrinsecus, centum cubitos ad Orientem, et ad Aquilonem. 20. Portam quoque, quæ respiciebat viam Aquilonis atrii exterioris, mensus est tam in longitudine, quam in latitudine. 21. Et thalamos ejus tres hinc, et tres inde : et frontem ejus, et vestibulum ejus secundum mensuram portæ prioris, quinquaginta cubitorum longitudinem ejus, et latitudinem viginti quinque cubitorum. 22. Fenestræ autem ejus, et vestibulum, et sculpturæ secundum mensuram portæ, quæ respiciebat ad Orientem : et septem graduum erat ascensus ejus, et vestibulum ante eam. 23. Et porta atrii interioris contra portam Aquilonis, et Orientalem : et mensus est a porta usque ad portam centum cubitos. 24. Et eduxit me ad viam australem, et ecce porta, quæ respiciebat ad Austrum : et mensus est frontem ejus, et vestibulum ejus, juxta mensuras superiores. 25. Et fenestras ejus, et vestibula in circuitu, sicut fenestras cæteras : quinquaginta cubitorum longitudine, et latitudine viginti quinque cubitorum. 26. Et in gradibus septem ascendeatur ad eam : et vestibulum ante fores ejus : et cælata palmæ erant, una hinc, et altera inde in fronte ejus. 27. Et porta atrii interioris in via australi : et mensus est a porta usque ad portam in via australi, centum cubitos. 28. Et introduxit me in atrium interius ad portam australem : et mensus est portam juxta mensuras superiores. 29. Thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus eisdem mensuris : et fenestras ejus, et vestibulum ejus in circuitu, quinquaginta cubitos longitudinis, et latitudinis viginti quinque cubitos. 30. Et vestibulum per gyrum longitudine viginti quinque cubitorum, et latitudine quinque cubitorum. 31. Et vestibulum ejus ad atrium exterius, et palmas ejus in fronte : et octo gradus erant, quibus ascendeatur per eam. 32. Et introduxit me in atrium interius per viam orientalem : et mensus est portam secundum mensuras superiores. 33. Thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus sicut supra : et fenestras ejus, et vestibula ejus in circuitu, longitudine quinquaginta cubitorum, et latitudine viginti quinque cubitorum. 34. Et vestibulum ejus, id est atrii exterioris : et palmæ cælata in fronte ejus hinc et inde : et in octo gradibus ascensus ejus. 35. Et introduxit me ad portam, quæ respiciebat ad Aquilonem : et mensus est secundum mensuras superiores. 36. Thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus, et fenestras ejus per circuitum, longitudine quinquaginta cubitorum, et latitudine viginti quinque cubitorum. 37. Et vestibulum ejus respiciebat ad atrium exterius : et cælatura palmarum in fronte ejus hinc et inde : et in octo gradibus ascensus ejus. 38. Et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum : ibi lavabant holocaustum. 39. Et in vestibulo portæ, duæ mensæ hinc, et duæ mensæ inde : ut immoletur super eas holocaustum, et pro peccato, et pro delicto. 40. Et ad latus exterius, quod ascendit ad ostium portæ, quæ pergit ad Aquilonem, duæ mensæ : et ad latus alterum ante vestibulum portæ, duæ mensæ. 41. Quatuor mensæ hinc, et quatuor mensæ inde : per latera portæ octo mensæ erant, super quas immolabant. 42. Quatuor autem mensæ ad holocaustum, de lapidibus quadræ extractæ : longitudine cubiti unius et dimidii : et latitudine cubiti unius et dimidii : et altitudine cubiti unius : super quas ponant vasa, in quibus immolatur holocaustum, et victima. 43. Et labia earum palmi unius, et reflexa intrinsecus per circuitum : super mensas autem carnes oblationis. 44. Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad Aquilonem : et facies eorum contra viam australem, una ex latere portæ orientalis, quæ respiciebat ad viam Aquilonis. 45. Et dixit ad me : Hoc est gazophylacium, quod respicit viam meridianam ; sacerdotum erit, qui excubant in custodiis templi. 46. Porro gazophylacium, quod respicit ad viam Aquilonis, sacerdotum erit, qui excubant ad ministerium altaris : isti sunt filii Sadoc, qui accedunt de filiis Levi ad Dominum ut ministrent ei. 47. Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum, et latitudine centum cubitorum per quadrum ; et altare ante faciem templi. 48. Et introduxit me in vestibulum templi : et mensus est vestibulum quinque cubitis hinc,

et quinque cubitis inde : et latitudinem porte trium cubitorum hinc, et trium cubitorum inde. 49. Longitudinem autem vestibuli viginti cubitorum, et latitudinem undecim cubitorum, et octo gradibus ascendebatur ad eam. Et columnae erant in frontibus : una hinc, et altera inde.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ab hoc cap. usque ad finem libri tanta est obscuritas, et quasi inexplicabilis urbis et Templi labyrinthus, quia inexticabilis, ut S. Hieronymus, de ejus intelligentia et explicatione desperans, manum hic de tabula tulerit, et commentarium suum hic abruptisset, nisi S. Eustochium eum pergere compulisset. Quocirca ipse hic sic orditur : « Trepidationem meam in explanatione templi Ezechielis, imo tacendi perseverantiam, tua, filia Eustochium, proces, et Domini promissa superarunt, dicentis : Pelle, et accipietis; querite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Et quoniam exorsatione usi sumus, ut in calce anterioris voluminis diceremus : Melius est nihil quam parum dicere : tu eam vertisti in contrariam, ut referre putes saltem parum, quam nihil dicere : quia in altero prompta voluntas, in altero totius operis desperatio est. » Subdit : « Illud lecturo loca libertate donavit, ut, si veritatem desiderat, eam quaerat ab aliis. Nos autem ea quae in opere difficillimo suscipi possumus, simpliciter confitemur atque dicimus. » Et S. Gregorius, initio lib. II in Ezechiel : « Duo sunt, ait, quae in hac re perturbant animum meum : unum, quod haec eadem visio tante obscuritatis nebulis tegitur, ut vix in ea aliquid intellectui interlucente videatur. » Et inferius : « Obscurum quidem valde opus est, quod aggredimur; sed ponamus in animo, quia nocturnum iter agimus. Restat ergo ut hoc palpando carpiamus. » Oremus igitur : « Revela, Domine, oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. » *Abyssus* enim ignorantiae et miseriae nostrae, *abyssus* sapientiae et felicitatis tuae *inveniat*. Hoc ergo capite ad finem usque libri, per novem capita, vidit Ezechiel ideam templi et urbis, in eoque ordinem et officia Levitarum, ritus et victimas a Deo praescribi, terramque Israel per tribus dividi.

Quaerens, quanam est haec fabrica, quod templum, quae civitas? Rabbinii et Judaei praesertim Romae, accipiunt augustissimum templum et urbem edificandam a Messia, quem ipsi expectant: unde ipsi inferunt Messiam necdum venisse, quia necdum tertium hoc templum apparuit, necdum nova urbs eis a Messia reaedificata est. Verum errare eos toto caelo, patet primo, quia Daniel cap. ix, in fine, discrete docet eversionem et desolationem templi factam a Tito et Romanis, ob occisum a Judeis Christum, duraturam usque ad finem mundi: frustra ergo Messiam expectant, qui hoc templum eius reaedificet. Rursus experientia constat Judaeos sub Juliano Apostata, et alias

sapientius voluisse reaedificare hoc suum templum, ac semper callitus a Deo fuisse prohibitos et impeditos. Signum ergo est, eos a Deo esse rejectos, eique exosos, una cum suo templo et sacrificiis.

Secundo, quia Aggaeus, cap. ii, 8 et 10, praedicit desideratum cunctis gentibus, hoc est Messiam, in templo illo quod tempore Aggaei a Zorobabele restaurabatur, versaturum, nimirum docturum et facturum miracula; ac proinde majorem fore gloriam domus istius posterioris, puta templi Zorobabelis, quam fuerit prima, puta templi Salomonis. Ergo Messias jampridem venit, versatusque est in templo Zorobabelis, quod eversum est a Tito. Quocirca frustra expectatur a Judeis Messias, quasi adhuc venturus, qui jam a 4000 annis venit.

Tertio, visionem hanc templi, et urbis novae habuit Ezechiel anno 14 ab excidio Hierosolymae et templi facti per Chaldaeos, uti patet vers. 1, idque ad consolandum Judaeos in Babylone captivos spe restorationis Hierosolymae et templi: ergo potius ejus restauratioem per Zorobabel, post paucos annos futuram, hic propheta, quam futuram post duo et plura annorum millia a Messia, quem ipsi expectant: illa enim vicina erat, instabatque, quam proinde ipsimet captivi, eorumque filii, erant visuri, eaque fruituri: haec vero nec ipsi, nec filii, nec nepotes, nec abnepotes usque ad vigesimam generationem erant visuri. Quorsum enim Propheta praerelovaret et omilteret restorationem templi instantem sub Zorobabele, quae Judeis afflicta erat futura summae consolationi, et, ac neglecta, avolare ad restorationem templi tam remotam, obscuram et incertam, quam afflicti Judaei non erant consueperunt, ac proinde parvam de ea consolationem et laetitiam accepturi? Accedit quod Isaias, Jeremias, Ezechiel alique Prophetae soleant consolari Judaeos in Babylone captivos, promittendo eis liberationem vicinam per Cylum, avolare ad Christum. Ergo idem facit hic Ezechiel.

Quarto, haec non posse accipi de templo corporali et judaico, nec de Jerusalem terrestri, patet ex multis. Primo, quia cap. xiv et xviii, docet hoc templum fore extra urbem, et ab ea remotum fore quindecim millibus colanorum, id est viginti septem millibus passuum; ergo non agitur hic de templo Hierosolymitano, cum templum hoc a Jerusalem distet viginti septem miliaribus. Secundo, quia nova hujus urbis aedolae fore tam decem tribus quam duas, id est tam Samaritas quam Judaeos, fusc docent cap. xvii et xviii;

et qui constat decem tribus ex captivitate Assyriae nunquam redituras, nec inquam redituras, sed solum duas, uti Rabbinii fatentur, omnesque Judaei, quibus Samaritae ab olim sunt exosi: ergo haec de Jerusalem terrestri, et de duodecim tribubus Israelis carnalis intelligi nequeunt. Tertio, cap. xvii, vers. 8, docet Ezechiel aquas e templo egredi, easque ita crescere, ut transvadari nequeant, ac intrare in mare Mortuum, ejusque salcedinem edulcorare: atqui in Jerusalem et templo haec aquae nunquam visae sunt, imo esse nequeunt: quae enim aquae edulcorarent totum mare Mortuum, quod de facto totus Jordanis in illud influens, dulcorare non potest? Similia sunt quae cap. xlv, 2, de porta orientali semper clausa, de arboribus utrinque ad aquas dispositis, et per singulos menses fructus proferentibus, aliisque plurimis haec octo capitibus dicuntur, quae clarum est corporaliter, et, ut sonant, accipi non posse.

Quinto, hanc novam civitatem fore novi Testamenti, non veteris, docet discrete Jeremias cap. xxxi, conferendo versum 31 cum vers. 37. Unde et Ezechiel eam non vocat Jerusalem, sed « novam civitatem ex die illa, Dominus ibidem, » ait ipse cap. xlviii, vers. ult., quod proprie et plena soli Ecclesiae christianae competit (1).

(1) Subjicimus quavis non admittendam judicemus sententiam Dathii, quae haec extrema libri parte Ezechiel non tam praedictore, quid futurum sit, quam praecipere existit quid fieri debeat, si totus populus, omnes tribus in patriam redierit. Nihil in tota descriptione exstat, inquit, quod non potuisset executioni dari, si modo omnes redissent, et terram a Deo eis concessam occupassent. Recte huic sententiae obijcit Rosenmuller, nunquam tamen illi, si vel maxime moliti essent, potuisse ellicere quae cap. xlvii de *admirando flumine* loquuntur, et alia quae ipse infra refert Cornelius. Sed quam ipse a vero longe aberrat Rosenmuller, qui cum non potest, inquit, non maximam partem vehementer probare quae de hac Ezechielis visione Hieronymus dicit, scilicet Prophetam non respicere in sua descriptione templum sub Zorobabele extractum, simulque huius veris interpretationem allegoricam de Ecclesia Christiana rejicit; « haec interpretandi ratio quantum habet arbitrii atque ambigui, neminem sanioris artis herenonitice preceptis imbutum latere existimo. » Indequo concludit cum imbutum latere existimo. » Indequo concludit cum arbitrarie esse atque contortas ut mirum esse possit, placere ea potuisse aut vera videri viris doctis, nisi ex aliis exemplis constaret, quantum semper ingenium iudicio praevaleret apud eos, qui sensum mysticum ubique versantur. Mirandos sane hic loquendi modos, si non optime sciremus ipsi quantum apud rationalistas exegesis, Idei et traditioni praevaleret sensus proprius, in interpretatione Scripturae, nihil nisi moram rationem sequeret. Sed aliis praetermissis, si sensus mysticus seu allegoricus rejiciendus est, qui sensus mysticus seu verba B. Pauli : « Omnia in figura contingebant illis. » Quia haec de tam multis locis veteri Testamenti eo sensu ad apostolis et ab ipso Christo interpretatis, etc.?

Ceterum qui plura desideraverit de hac ultima et intricata Ezechielis parte, consulere et evolovere poterit libros sequentes, quorum auctores huic postremae parti angularem operam impenderunt. » Praeter Villalpandum

Secundo, idipsum tandem rationibus hisce alii quae convicti fatentur ipsimet Rabbinii, et nominatim R. Abba, et R. Salomon, teste Galatino lib. V, cap. xi, et Adriano Maio, lib. II *Flagelli Judaeorum*, cap. viii, qui et novam rationem afferunt: quia, inquit, alioquin sequebatur Jerusalem majorem fore toto orbe. Talis enim erit haec Ezechielis urbs. Nam de ea dicitur cap. xlviii, 35, quod erit octodecim millium, scilicet leucarum, uti ipsi et Judaei subaudiunt, de quo cap. xlviii, 22, et cap. xlviii, 33.

Denique passim Rabbinii dicunt initium prophetae Ezechielis, aequae ac finem de novo templo et urbe, esse arcana, inexplicabilia, et a nemine intellecta; unde ipsi suis lectionem horum capitum interdicunt. Quomodo ergo ipsi haec inexplicabilia de templo materiali a Messia edificando explicare audent? Quomodo ex re obscura, quam se non intelligere fatentur, argumentum pro suo judaismo contra Christum formare praesumunt? Nimirum ceci sunt, et duces eorum caeca ergo eorum argumenta caecis relinquamus. Judaes itaque confutatis et rejectis :

Respondet S. Hieronymus templum hoc Ezechielis esse Ecclesiam : « Nec hoc, inquit, de illo tempore dicitur, quod quidam imperiti Judaeorum volunt, quando sub Zorobabel, et sub Jesu filio Josedece sacerdote magno templum extractum est. Hoc enim templum, quod nunc describitur, et ordo sacerdotii, terraeque divisio, et fertilitas multo augustius est, quam fuit quod Salomon extraxerat. Illud autem quod aedificatum est sub Zorobabel, in tantum parvum erat, et prioris comparatione nihil, ut qui prius templum viderant, ac postea hoc aspicebant, ejularent, doloremque suum lacrymis testarentur, et multo major esset clamor ululantium, quam clangor tubarum. » Et inferius : « Mihi legenti descriptionem templi mystici, quod Judaei secundum litteram in adventum Christi sui, quem non esse Antichristum comprobamus, putant aedificandum, et nos ad Christi Ecclesiam referimus, et quotidie in sanctis ejus edificari cernimus, accidit, » etc. Et S. Gregorius hom. 13 et sequent., et Maldonatus, Pintus, Dionysius, Isidorus Viegas in *Apocal.*

et Prado a Cornelio saepe in medium productis opera sequentia, licet aliquando a catholicis interpretationibus aspersa : *Templum Ezechielis, sive in ix postrema Prophecia capita commentarius*. In Acaevia Tubigeni elaboratus per Matthiam Hafenerum, SS. Theologiae doctorem; Campusio Viringa, cujus librum et Schultens maxima probavit in *Laudatione funebri Vuerhage*; Lessardi Christophori Sturmi *Sciographia* r. *phi Hierosolymitani ex ipsis Sacrarum Litterarum fontibus proseritum ex Ezechielis visione ultima, etc. cum antea adversariis in Villalpandum, et figuris in arc. incisus*; Joa. Meyeri *Dissert. Theolog. quae propheticas visiones Ezechielis de templo urbes, etc. nondum impletas, etc. implendas esse perspicue demonstrat*, 1707; *Rejuit. J. Meyeri, impressa dispensatio de prophetis visionibus Ezechielis, etc.* a J. Christ. Kleinm. Tubing. 1733.

cap. XII, Comm. III, sect. XXII, Barradius lib. II *Proleg.* cap. VI, et Antonius Fernandus, *visione* XVIII, sect. IV, ubi docet, per templum et urbem Ezechielis significari duplicem in Ecclesia Christi principatum, Ecclesiasticum et saecularem.

Unde Alcazar, in *Apocal.* III, vers. 12, notat. 2, pag. 308, plane confendit hoc templum Ezechielis aliud esse a Salomonico (licet eo alludat) esseque mysticum et spirituale. Nam hoc Ezechielis cap. XLV et XLVIII, visum fuit extra urbem quindecim millibus calanorum, quae faciunt viginti septem passuum millia, atque in eo commutatur sors Jude, Benjamin et aliarum tribuum. Itaque censet ipse Iudeam hic esse Ecclesiam: urbem, quam in ea vidit Ezechiel, esse Romam, non Jerusalem; unde ejus nomen est: « Dominus ibidem » est, scilicet in suo vicario Romano Pontifice: templum, esse monasteria, virosque religiosos, qui a Roma separati sunt, non tam loco quam mente, actione et contemplatione, ut se totos Deo consecrant.

Nihilominus respondeo, et dico primo, post captam a Chaldaeis Jerusalem, et exustum templum Salomonis, quae huc usque partim praedixit, partim jam facta enarravit Ezechiel, hoc cap. et seq. illud idem templum describit, ut patet cap. XII, 1, 4 et sequent.: « hoc est, ait, Sanctum sanctorum », etc. Unde et hoc Ezechielis templum eandem habet figuram et dimensionem (licet id negare videatur S. Hieronymus in cap. XLIII) eum templo Salomonis, scilicet Sanctum sanctorum utrobique longum, latum et altum est cubitis 20; Sanctum, latum 20, longum 40; vestibulum, longum 20, latum 11; atrium populi undique ambians atrium sacerdotum et Sanctum, ac Sanctum sanctorum, 500 erat cubitorum longitudine, et 500 in latitudine, atrium voco murum extimum 875. Sic murus atrii Continuum erat 600 cubitorum. Quocirca cap. XI, 4, de veteris urbis eversione mentionem facit, ab eaque hujus prophetae exordium sumit, quasi significare volens se de ejus restoratione agere. Unde et eodem loco, id est in monte Sion, templum hoc suum collocat. Itemque ita urbem Jerusalem, Sanctum, Sanctum sanctorum, atrium triplex, exodras, gazophylacia, sacerdotes, levitas, oblationes, victimas definiit, et minutatim dimeditur, idque tam fusa, opuscula et exacte, ut non aliud quam templum Hierosolymitanum hic agnoscere possimus. Nota. Apposite Ezechiel ubi cepit a templo, ita finit in templo. Cepit enim a visione curus Cherubim: vidit enim, cap. I, Deum procedentem e templo suo caelesti, et vectum curru Cherubim pergere ad exidum urbis Jerusalem et templi: hic vero vidit eundem eadem restaurare, ac novum templum condere, tum materiale per Zorobabel, tum potius spirituale et mysticum (puta Ecclesiam) per Christum. Quocirca curus Cherubim speciem habebat templi: solum enim representabat propitiarium cum arca: utriusque enim insidebat Deus; qui proinde ante se habebat ar-

lam cum igne, uti in templo habebat ante se altare thymiatis, ejusque ignem et incensum: Cherubini utrobique idem sunt.

Hoc ergo templum Salomonis ostensum est hic Ezechielis describendum, primo, ad hoc, ut moveret populum ad penitentiam, ob cuius peccatum templum hoc erat eversum, ut patet cap. XLIII, vers. 10.

Secundo, ut eos in captivitate tot aruminis aflicto consolaretur, et in spem erigeret templi reaedificandi, ac consequenter reipublice et Ecclesiae ac religionis restaurandae. Hinc Leviticam hierarchiam, ritus sacrificiorum, et Judaeae divisionem praescribit et instaurat, cap. XLV et seq.

Tertio, ut ejus jam prostratus aboliit et eversi septuaginta annis (ita ut nemo superasset, qui ejus formam mente retineret, ut eam architectis planis et plene delineare posset) ideam, et quasi ex prototipo paragogum praescriberet, ut patet cap. XLIII, 43; quam ideam secuti sunt Zorobabel, Aggeus et Zacharias, cum illud reaedificarent. Id ita esse diserte docet ipse Ezechiel, cap. XLIII, ubi, postquam fabricam templi tribus praeced. cap. descripsisset, et dimensus esset, subdit vers. 7, se audisse a Deo in templo hoc consistente: « Fili hominis, locus solii mei (supple hoc est, et locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum; et non pollutet ultra domus Israel nomen sanctum meum. » Et vers. 9: « Nunc ergo repellant procul fornicationem suam, et ruinas regum suorum a me; et habitabo in medio eorum semper. Tu autem, fili hominis, ostende domui Israel templum, et confundantur ab iniquitatibus suis, et metiantur fabricam (ut eam reaedificando templum sequantur, et fabricando reipsa expriment): figuram domus, et fabricae ejus exitus, et introitus, et omnem descriptionem ejus, etc., ostende eis, et scribes in oculis eorum, ut custodiant (in ejus reedificatione) omnes descriptiones ejus. » Quid clarius? Ita veteres Hebraei, Theodoretus et fuse Vilalpando, et Ribera, lib. I *De Templo*, cap. XXVII, quin et S. Chrysostomus, homil. 17 in *epist. ad Hebraeos*, ac Richardus Victorinus, lib. *De Ezechielis templo*, item Lyranus, Hugo Cardinalis et alii, ac Tornellius in *Chronol.* anno mundi 3460.

Dices primo: Templum Zorobabel non fuit tam augustum quam Salomonis: ut patet *Aggei* II, 3 et lib. *Esdrae* III, 11. Ita S. Hieronymus.

Respondeo: Fuit tam augustum quoad figuram, dispositionem, fabricam, quae sola hic describuntur, non autem quoad materiam auri, lapidum, omnemque ornatum.

Dices secundo: Salomonis templum altum fuit cubitis 120, ut patet II *Paralip.* III, 4; Zorobabelis vero tantum cubitis 60, ut patet I *Esdrae* VII, 3.

Respondeo illam fuisse Cyri dispositionem, cui Judaei ejus offensam verentes, non contradixerunt, et hac parte non assensu sunt ideam Salomonis et Ezechielis; uti nec ornatum, magnifi-

centiam, opulentiam. Verebatur enim Cyrus ne Judaei arcem facerent ex templo, et res novas molirentur ac rebellarent. Herodes tamen, qui Zorobabelis templum restauravit, fecit illud 120 cubitorum in altitudine, teste Josepho, lib. XV *Antiq.* cap. XIV. Aliam causam dat Lyranus in fine libri: ait enim Deum non omnia exlesse, quae in hac idea praescribit: quia haec promissio templi ut urbis reaedificandae facta fuit sub conditione, hac videlicet, si Judaei servirent Deo ut debebant: hoc autem illi non praestiterunt. Nam multi manserunt in Babylone, nolentes reverti in Iudeam: alii duxerunt uxores alienigenas, I *Esdrae* IX; alii deflexerunt ad idololatriam sub Antiocho Epiphane, ut patet ex libris *Machab.* Quocirca Deus quoque non explevit hanc perfectam suae ideae fabricam. Sicut primitus sub Josue Hebraeis non dedit totam terram promissam, sed tum ob peccata eorum, tum ut eos in armis jugiter exerceret, reliquit in terra eis a se promissa complures Amorrhoeos et Chamameos hostes. Voluit ergo Deus hic per Ezechielem dare et describere perfectam ideam templi, urbis et reipublice Israeliticae, uti facit Plato in libris *De Republ.*, esto sciret quod ipsi eam per omnia assequi et exsequi non possent; quia per eam symbolice nobiliorem Ecclesiae fabricam, in qua haec omnia mystice perficienda forent, adumbrare et delineare volebat. Unde:

Dico secundo: Licet ad litteram, ut dixi, describatur hic templum Salomonis magnifice restaurandum per Zorobabel; tamen magis allegorice significatur restaurandam Synagogam Judaeorum per Ecclesiam Christi. Una enim est Ecclesia, quae olim fuit Judaeorum, jam est Christianorum. Sed haec illa amplior est, augustior, operosior, gloriosior, perfectior, pulchrior, gratiosior; quia summe perfecta, aeterna, caelestis est et divina. Unde ad hoc symbolice significandum, voluit Deus vetus templum Salomonis per hoc Ezechielis idem plane reaedificari, et stare donec conderetur Ecclesia a Christo hoc templo praesignata, ut notant S. Chrysostomus, hom. in *Psalin.* XIV, tomo I, et Athanasius, orat. 3 *Contra Arian.* Ecclesia autem condita, templum vetus fuit dirutum, et fundamenta evulsa; imo ipse mons cui insidebat, teste Josepho, abscessus est, ut Judaei nullam haberent spem ejus reaedificandi. Atque haec de causa quaedam augustiora de hoc templo hic dicuntur, quam ut templo Salomonis, vel Zorobabelis conveniant; ut quod templum Zorobabelis fuerit in urbe, Ezechielis vero extra eam, imo semotum 27 miliaribus. Simile est de porta templi orientali semper clausa: « Quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, » cap. XLV, 2. Rursum quod inter templum et civitatem Propheta hic cap. XLVIII, describit partem quamdam portionis sacerdotum, et totam portionem levitarum. Quod ibidem terram Israel distribuit duodecim tribubus, cum constet duas tantum ex captivitate re-

disse, decem vero in ea mansisse. Ad haec quod cap. XLVII, 8, dicit de aquis e templo egredientibus, et in mare Mortuum intrantibus, etisque aquas salidas edulcorantibus. Item de arboribus fecundissimis, quae singulis mensibus ubererrimos fructus proferebant, aliisque similibus. Solent enim Prophetae a typo ad antitypum, a littera ad allegoriam avolare, ac subinde ea commiscere: unde licet ad litteram de typo agant, quaedam tamen immiscent quae magis antitypo conveniant, ut significant se magis antitypum, quam typum spectare; uti dixi *Canon.* IV et V. Et hoc videntur voluisse S. Hieronymus, Gregorius et alii, dum negant hic templum Zorobabelis delineari: quia scilicet mystice magis hic delineatur Ecclesia Christi, quam templum hoc. Porro, quia Ezechiel, cap. XLVII et XLVIII, templum hoc a civitate et civibus secerant; hinc praecise et distincte per templum accipiendum est status sacerdotalis apud christianos, ejusque templa: item Roma, ut ait Alcazar, in qua est apex sacerdotii, templorum et sacrorum. Per civitatem vero intelligendum est status fidelium laicorum, et regimen politicum, de quo plura cap. XLVI, 6, et cap. XLVIII, 45. Jam vero quae sit Ecclesiae longitudo, id est quot saeculis sit in hoc orbe duratura: quae sit latitudo, id est quae regiones, nationes, hominesque usque ad orbis finem sit complexura: quae altitudo charitatis et meritorum: quae profunditas humilitatis: quae rectitudo operum: quae ordo lapidum, id est pontificum, regum hominumque ceterorum: quinam superiores, qui inferiori aedificii loco sint collocandi; ille novit, qui ejus est architectus, qui quae totam fabricam funiculo calamoque suo, id est infinita sapientia, metitur et explorat.

Rursum allegorice, haec templi reaedificatio significabat mortui Christi resurrectionem: ejus enim mors fuit mors Synagogae; ejus resurrectio fuit resurrectio et instaurationem Ecclesiae, *Joan.* II, 19. Et sic illud *Amos* IX, 11: « In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit; et reaedificabo aperturas murorum ejus, et ea quae corruerant aedificabo; et reaedificabo illud sicut in diebus antiquis; » non tantum de Ecclesia, sed et de Christo interpretantur B. Cyrillus lib. IV in *Joanem* XXXV, Theodoretus et S. Hieronymus in *Amos* IX, 11. S. Petrus *Actor.* XV, 16.

Ubi nota omnem architectandi rationem ex hominis symmetria, tanquam ex perfectissimo naturae aedificio, desumptam misse censet Vitruvius, et ex eo Vilalpando, pag. 471; quocirca assumpta a Verbo humanitas singulis fere templa mensuris indicatur. Nam, si quamlibet porticum 50 cubitis latam, centum vero longam consideres, ejusque latitudinem in tres dividi ambulationes animadvertas, longitudinem praeterea in octo intercolumnia sive vestibula partiti invenies partitiones has omnes humanae staturae miram proportionem conformari, uti in imagine spectandum exhibet Vilalpando, pag. 472. Homo enim, ut docent Vitru-

vius et alii, sex pedibus altus est, tantumdemque brachia ejus extensa protenduntur. Quod si brachia in medio pectore ita complectentur, ut apex longioris אֶזְרִי dextrae manus apicem etiam medi digiti sinistrae manus attingat, certe a cubito ad cubitum tres pedes latus erit homo: quorum medi pes pectori datur, reliqui utrinque brachiis ab humeris ad summos cubitos assignantur: qua ratione porticus dividitur in tres aequas ambulationes, pectori et brachiis respondentes. Haec et plura Vilalpando loco citato.

Anagogice, describitur hic Ecclesie in caelis triumphantis gloria, et mira amplitudo, ubi Beati pulcherrimis ornamentis redimisti et communiti, ac caelestibus et inexplicabilibus gaudiis magnificentissimis unumali. Deum ipsum intuentur, et sempiterna Dei visione fruuntur. Intuetur ergo et describit hic Ezechiel caelestis Jerusalem, et templi Beatorum mensuras, de quibus ait Apostolus, *Ephes. III. 18*: « Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum. » Id ita esse patet ex eo, quod ita Ezechiel anagogice explicet ejus assecta, imitator et interpret S. Joannes in *Apocalypsi*. Hanc enim ipse, secutus Ezechielem, post enarratam cap. xviii, Babylonis, et cap. xix, Gog, Magog, Antichristi, mundique totius stragem et excidium, concludit, cap. xxi et xxii, descriptione novae Jerusalem. Ergo, cum ipse explicet eam esse caelestem, sequitur illum quoque, vel maxime in sensu anagogico spectasse Ezechielem. Hinc et flavium illum sumum caelestem, utrinque consilium arboribus vite, quae fructus suavissimos per singulos menses proferunt, *Apoc. xxii, 1*, S. Joannes plane mutuatus est ab Ezechiel cap. xviii, 5. Ad hanc urbem et templum suspirabat Psaltes, dicens *Psal. cxxxvi*: « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea. Adhaeret lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. » Et *Psal. xli*: « Memor ero tui de terra Jordanis et Hermonim a monte medio. Haec recordatus sum, et effudi in me animam meam. » Etsi mihi in hac lacrymarum valle, tui memoria semper oculis mens obversetur! Utinam pectus meum sit oratorium, in quo te ipsum, o Christe! exsculpas, ut aures tuae imago sit in tergo altari cordis mei, ut te semper intuear, ac tanta sit amoris tui vis et flamma, ut me transformet in te a claritate in claritatem! In tandem ab hoc exsilio in patriam, ab hospilio in domum ab hoc exsilio, ubi te tandem, te amem, te fruam in omne aevum: « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. »

Tropologice, templum hoc est anima fidelis et sancta. « Caste et pie viventes templum sunt Spiritus Sancti, » aiebat S. Lucia ad tyrannum. Porro qua ratione anima fiat templum Dei, ita describit S. Hieronymus, ad *Celantium* epist. 14: « In

omni actu atque verbo quieti mens et placida servetur, semperque cogitationi tuae Dei praesentia occurrat; sit humilis animus ac mitis, et adversus sola vitia erectus. Nunquam illum aut superbia extollat, aut avaritia inflectat, aut iria precipitet. Nihil enim quietius, nihil purius, nihil denique pulchrius ea mente esse debet, quae in Dei habitaculum preparanda est; quem non auro templa fulgentia, non gemmis altaria distincta delectant, sed anima ornata virtutibus. Ideo et templum Dei Sanctorum coria dicuntur, affirmante Apostolo, qui ait *I Cor. cap. iii*: Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. » Plura vide apud S. Bernardum, tract. *De Interiori domo*. Quocirca S. Chrysostomus, orat. 3 *Contra Judaeos*, in fine, docet non tam gradum esse Deo excitare templum Salomonico majus et illustrius, quam convertere animas, easque erigere in templum gratiae viventium Deo. Et S. Gregorius hic, *hom. 12*, asserit nullum sacrificium esse Deo acceptius animarum zelo.

Hoc ergo capite xl, atriorum templi Hierosolymitani mensuras, illic spiritu raptus, Angelum calamo definitentem videt et describit Ezechiel, mirum mensuras longitudinis, latitudinis et altitudinis portarum, thalamorum, fenestrarum, vestibulorum, cubicularum, graduum et totius denique aedificii. Itaque Angelus hic, primo, portam orientalem, et caeteras exteriores atrii laicorum dimetiatur. Inde vers. 17, atrium laicorum ingressus, illud ipsum cum suis porticibus, thalamis, portis et vestibulis, a porta in portam per partes sigillatim mensurat. Tertio, ingressus atrium sacerdotum vers. 28, illud pari modo metitur. Denique vers. 39, describit mensas in quibus mactantur victimae, ac cubacula tam laicorum quam sacerdotum.

Nota: Tabernaculum Mosis, et templum, quod illius adinstar fabricavit Salomon, proprie habebat duas partes, scilicet Sanctum, et Sanctum sanctorum. In Sanctum ingrediebantur soli sacerdotes: in Sanctum sanctorum solus Pontifex, idque semel in anno. Atque Sanctum erat atrium, idque duplex: primum, et primum Sancto erat atrium sacerdotum: in hoc, atrio erat altare holocaustorum: ibi enim sub dio mactabantur et cremabantur victimae, ut fumus in aera ascendere ibique evanesceret. Circumcirca hoc atrium erat porticus (vulgo *galeria*) columnis iuncta, in qua erant gazophylacia, sive exedrae, et pastophoria, id est cubacula sacerdotum. Alterum atrium erat Israel, id est laicorum: hoc enim ipsorum erat templum, eratque ingens, ut prope toto Israele; unde vocatur basilica grandis, *II Paral. iv, 9*. Porro divisum erat ab atrio sacerdotum per septum, sive murum altum tres cubitos, ita ut laici ex suo atrio possent videre sacrificia, quae fiebant in atrio sacerdotum, non tamen illud ingredi. Ita Ribera, Abulensis, Azor, Baradius.

Cajetanus, Salmeron, quin et Theodoretus ac Procopius. Verum ridet hoc Vilalpando et Pineda, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. v, ac demonstrant murum cingentem atrium sacerdotum in altitudine parem et similem fuisse muro qui cingebat atrium laicorum, ac consequenter habuisse tres contiguationes ex lapide polito, et quartam summam ex cedro: tot enim habebat murus atrii Israel. Inter atrium sacerdotum et templum interjectum erat spatium, sive platea 20 cubitorum, ut patet cap. xii, 40, in quo spatio erat locus orationis sacerdotum. Ergo atrium sacerdotum, puta peribolus, sive murus atrii sacerdotum, distabat a templo, sive a vestibulo Sancti et Sancti sanctorum, 20 cubitis, idque ad reverentiam Dei ejusque templi. Utrumque hoc atrium pro solis Judaeis erat. Unde non tantum Herodes rex, ut vult Ribera, sed ipse etiam Salomon, atrium tertium addidit extrinsecus pro Gentilibus, teste Josepho, quem sequuntur Vilalpando, part. II; lib. III, cap. xvii, Cassiodorus, Beda, Abulensis, Hugo, Azor et alii, quos citat et sequitur Pineda, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. v. Porro atrium laicorum Judaeorum divisum erat in atrium feminarum et atrium virorum: erantque quatuor atria, scilicet primo, gentium; secundo, feminarum; tertio, virorum; quarto, sacerdotum. Audi Josephum, lib. VI *Belli*, cap. vi, et lib. III *Antiq.* esp. v: « Templum, ait, quatuor portibus (atrium vocatur porticus, quia portem fornicata et columnas imitia circumseptum erat: unde vocatur et vestibulum) circum se habuit, et earum unaqueque suam custodiam. In caeterum porticum ingredi licuit omnibus, etiam extraneis, tantum menstruae feminae intrare vetabantur. In secundam porticum intrabant Judaei omnes, eorumque conjuges, si erant ab omni pollutione munda. In tertiam mares Judaei mundi atque puri. In quartam sacerdotes vestiti sacerdotali induti. » Vide dicta *Ezod. xxvii, 9*. Ezechiel vero et Scriptura duplex tantum nominat atrium tertium enim gentium omittit, exterius scilicet et interius. Aliqui atrium exterius vocari putant id quod erat mulierum, interius vero id quod erat virorum. Ita R. Salomon et Maldonatus. Verum melius Vilalpando part. II, lib. III, cap. xv, per atrium exterius accipit atrium laicorum; per interius vero sacerdotum. Dicitur interius, quia vicinius erat Sancto et Sancto sanctorum. Unde in eo erat altare holocaustorum, ibique immolabantur victimae. Ita enim atrium interius explicat Ezechiel, cap. vii, 1, 7, 14, 17. Favet et locus *III Reg. vi, 36*, ubi, uti et alibi, duplicis tantum atrii, scilicet laicorum et sacerdotum fit mentio. Unde censet Vilalpando, atrium mulierum separatim tum nondum existisse, sed illud ab atrio virorum separatim fuisse post captivitatem Babylonicam. Atrium exterius septenis distinctum erat arcibus subdialibus, quae senis porticibus erant distinctae, ait Vilalpando.

Utrumque atrium septem erat portibus, ut sub eas Judaei se reciperent tempore pluvio, vel urente sole, earumque fornice se tegerent. Porticus omnes atrii interioris pares erant portibus exterioris. Rursum, porticus in ternas ambulationes erant divise. Adhaec, atrium interius in quavis dimensione 100 habebat cubitos, dimidium ejus 50. Altaris vero quadrata forma 20 cubitorum fuit. Fuit autem altare positum in medio atrii. Quare supersus ab altari usque ad peribolum, id est murum occidentalem atrii cubiti quadrangula: inter peribolum porro et vestibulum templi platea erat 20 cubitos lata: ex quo fit ut spatium omne inter vestibulum et altare relictum fuerit cubitorum 60, fere triplo majus eo quod assignatur a Rabinis in secundo templo: hinc enim ipsi dant 22 cubitos.

Atrium vero laicorum, utpote totius populi, tam in longitudine quam in latitudine habebat quingentos cubitos. In utroque atrio erant cubacula sacerdotum, janitorum, cantorum et aliorum templi ministrorum, quae variis nominibus appellantur. Nam primo, vocatur thalami; secundo, gazophylacia; quia gazae, id est opes et suppellex templi, in his custodiebantur; tertio, vocantur exedrae; non eo quod essent extra aedem, id est templum, aut aliqui volent; sed a sessione, quod in his sacerdotes mactando, et sicra obeundo fessi sederent et requiescerent. Exedra enim graeco sessionem vel sedem significat: ita Pollux, lib. I, cap. iv. Unde et Cicero, lib. III *De Orat.*, indicat exedram esse locum, in quo posito lectulo, meritis requiescant; quarto, vocatur pastophoria; nam enim Graecis thalamum significat, aut velum. Velum enim prisci gentium, quoque sacerdotes caput obnubebant. Unde Virgilius:

Et capite ante aras Phrygio velatus amictu.

Hinc sacerdotes vocabantur pastophori, sicut et παστοφοροι , id est *ignifera*, eo quod ignem ante altare sacrificiis inferrent, teste Girardo, *synonym. 17*.

Ridiculum ergo est quod affert Abulensis in lib. III *Reg. cap. vi, Quaes. XXI*, scilicet pastophoria fuisse loca separata ad comedendum, ut in eis sacerdotes comederent partes sacrificiorum sibi ex Dei lege obvenientes, et inde dicit, *pastophoria a pastu et foris*. Alio quoque sensu παστοφοροι corrupte dicitur a Clemente Alexandrino, lib. V *Strom.* Sacerdos vel aditus, pro παστοφορος , id est templi custos, ait Nicolaus Causinus, *Elect. symbol. pag. 200*.

Denique in atrio laicorum facta sunt omnia, et in Evangelis legitur de Christo, scilicet quod in templo docerit, quod ex eo eiecerit ementes et vendentes, quod dixerit illud esse domum Dei, et locum orationis, etc. Haec enim omnia in atrio laicorum, quod eorum erat templum, facta sunt. Nec enim Christus ullerius, in atrium scilicet sacerdotum, ingredi poterat, cum uocasset sacerdotes de tribu Levi.

Porro atrium universum stratum erat pretioso varnare. Censet Ribera, lib. I *De Templo*, cap. xvi, atrium utrumque, scilicet tam sacerdotum, quam populi Israel, tantum fuisse ab Oriente templi, cui favet Iosephus, lib. VI *De Bello*, cap. vi: verum Cassiodorus, Lyranus, Dionysius, Azor, Vilalpando et Montanus, quos citat et sequitur Pineda, lib. V *De Templo*, cap. v, § 20 et 21, melius consent utrumque atrium cinxisse totam domum. Sic enim castra Israel (que representabat hoc atrium) cingebant tabernaculum undique ad quamlibet mundi plagam, ut patet *Nam. II, 2*. Et quia vocatur « atrium majus rotundum, » quia in orbem, id est circumcirca, totum templum ambebat, III *Reg. VII, 12*; aliqui enim atrium hoc figura quadratum erat, non rotundum. Sed ita hoc intellige, ut Pineda, ut, quoniam Sanctum cum Sancto sanctorum et atrio sacerdotum, multo longiora erant quam lata, ex latere occidentali sacerdotum nulla esset area *מזבח*, id est *subdatis*, sed tantum « tres » illi « ordines lapidum politorum per circuitum, » de quibus III *Reg. VII, 12*, id est porticus triplex.

In atrio hoc tres erant porte, Orientalis, Australis et Aquilonaris: ad Occidentem enim nulla erat porta, eo quod id exigeret dignitas et reverentia Sancti sanctorum, quod illi parti occidentali proximum erat, sola porticus interjecta. Ita Iosephus, lib. VI *De Bello*, cap. vi. Plura de templo dixi *Ezod. XXV* et seq., ac III *Reg. VII*. Hic enim fere tantum ejus mensura describitur.

Horum atriorum, porticum et exedarum dimensionem et ichnographiam in tabulis ad oculum expressam, vide apud Vilalpando, pag. 144 et seq.

1. IN VIGESIMO QUINTO ANNO TRANSGRATIONIS NOSTRE, — qua scilicet Ezechiel cum Joachin rege anno 1, mense 3 regni ejus tractus est a Nabuchodonosore in Babylonem: Joachino successit Sedecias, ejus 11 anno eversa est urbs, et regnum; ergo ab hac eversione anno 14, vidit hoc Ezechiel, scilicet templi, et urbis nuper eversa, restorationem. Quocirca hanc visio, a visione capitis primi, qua anno 5 transmigrationis vidit Deum iratum imminere et tentare urbi ac templo vastationem, distat et posterior est viginti annis. Quapropter Hebraei hos 20 annos addentes 30, de quibus cap. I, 4 (quos illi computant a jubileo, ut ibi dixi), ita ut fiant 50, censent hunc annum fuisse 80, id est jubileum: in jubileo ergo vidisse Prophetam novae urbis, et novi templi fabricam; estque probabile, licet alii altitudo illos 30 annos cap. I, 1, computent. ut ibi dixi.

IN EXORDIO ANNI, DECIMA DIE MENSIS, — id est 10 die Nisan, quo Hebraei *Ezod. XII*, jubentur tollere agnum, eumque servare ad diem 14, ut, eo oblato, liberentur ex *Aegypto*: itaque hic eodem die videt Ezechiel templi et populi e Babylone restitutionem, quo idem olim ex *Aegypto*, ejus-

que servitute liberatus est. Ita Christus eodem die asello veclus, quasi agnus paschalis ingressus est Hierosolymam, Ecclesiam et populum Dei restitutum. Aliter Hebraei: cum enim putent hic notari annum jubileum, censent pariter primum mensem fuisse septimum. A Tisri enim, id est a mense 7, incipiebat jubileum.

QUARTO DECIMO ANNO, — ab excidio urbis et templi, uti jam exposui.

Mystice, S. Hieronymus censet hic significari quatuordecim generationes a Davide ad Christum, qui templum, id est Ecclesiam, reedificavit.

IN IPSA HAC DIE, — scilicet, decima jam dicta; non autem « ipsa die, » scilicet, qua eversa est Jerusalem, ut S. Gregorius videtur interpretari. Eversa est enim non decima, sed nona die mensis quarti, *Jerem. XXXIX, 2*.

FACTA EST SUPER ME MANUS DOMINI. — « Manus » dicitur hebraice *יד*, quasi proiciendi instrumentum, vel quia emissa, et manans a brachio: radix namque *יד* *יד* *יד* significat projicere, emitte. Manus ergo hic est virtus, potentia, efficacia, operatio manans a Deo in Ezechielem, id est spiritus prophetiae promittens populo libertatem et felicitatem. Vel manus est Spiritus Sanctus, qui a Patre Filioque quasi manus et digitus (ut vocatur *Ezod. VIII, 19*), dimanat, q. d. Spiritus Dei, sive Spiritus Sanctus rapuit me in spiritu illico, scilicet in Jerusalem.

2. IN VISIONIBUS DEI. — Rapuit me non corporaliter, sed mentaliter per visionem, eamque sublimem, mirabilem et divinam. Theodoretus *Dei* explicat, q. d. In similitudinem Dei. Sicut enim Deus ut in aliquo loco operetur, non seipsum illo transfert, sed efficacitatem spiritus sui omnia permeantis ibi ostendit et exerit: ita et mens Prophetarum uno loco cum corpore substantialiter existens, alio per visiones et spiritus rapiebatur. Habet enim spiritus noster quandam quasi immensitatem participatam a Dei spiritu; ut sicut hic substantialiter ubique praesens est, sic noster intellectualiter ubique praesentem quasi se sistat. Hoc est quod ait Christus *Joan. III, 8*: « Spiritus ubi vult spirat; et nescis unde venit, aut quo vadat, » q. d. Non intelligis, o Nicodemae! quomodo tua mens et spiritus sua cogitatione discurrat nunc per Europam, nunc per Asiam, nunc per aerem, nunc per oculos, nunc per infernos, ibique quasi praesentem se sistat, ac mox transvolet: non cognoscis hoc discursus et volatus anime tuae, quomodo in momento eat et redeat, ac totum oberret mundum: mirum ergo non est quod non capias vim et operationem Spiritus Sancti, qua facit ut vetus homo renascatur, totusque renovetur in baptismo. Ita *Fernandus*, *visione XXV*, sect. I.

ET DIMISIT ME SUPER MONTEM. — Moris, ubi edificatum olim, et jam rursus reedificandum erat templum. Templum ergo erat in monte sublimi,

tam quia ipsum civitatis erat quasi caput, tum quia ipsum erat quasi coelum terrenum, in quo sacerdotes et Israelitae erant quasi astra. Ita Pineda, lib. V *De Rebus Salom.* cap. v.

SUPER MONTEM EXCELSUM NIMIS, — super Sion. SUPER QUEM ERAT QUASI EDIFICIUM CIVITATIS, — scilicet ipsa urbs Jerusalem, aut Lyranus vel potius ipsum templum: ad hoc enim inductus est Ezechiel. Ita *Fernandus*, *visione XVIII*, sect. v.

Nota: Templum erat quasi civitas, quia undique cinctum erat muris et portis: atria habebat, quasi plateas; gazophylacia, quasi domos; unde Angelus ostendit ei quasi edificium civitatis, id est quasi civitatem edificatam: aut quia adhuc edificabatur, juxta viros, qui edificationi praerant, dimensiones, ut sequitur. Aut ergo « quasi; » quia nondum nova urbs, aut potius templum, de quo agit, erat edificatum: sed solum prima ejus apparebant lineamenta et ichnographia. Dicit autem: « Vergens ad Austrum: » quia veniens Ezechiel ab Aquilone, scilicet e Babylone, Judaea et templum erant ad Austrum. Ita Apollinarius. Sic templum et monasterium regiam S. Laurentii juxta Madridum, S. Benedicti Cassinense, Fuldense, aliaque plura sunt instar urbium.

Symbolice, significatur hac fabrica in monte Ecclesia super montem, id est altissime, edificata a Christo *Matth. v, 14*, de quo *Isaias*, cap. II, 1: « Erit, etc., mons in vertice montium. » Unde S. Chrysostomus, in *Matth. v*, ait montem esse insigne divinae potentiae, quae vi sua divina Ecclesiam sustinet, ut porta inferi ei praevalere non possint.

Secundo, S. Gregorius hic: Quem, inquit, significat mons excelsus nimis, nisi Christum, qui de terra quidem, sed ultra terram est? Nam caro ejus de limis habet materiam, sed in summis potestate praemunit. Voce ergo *nimis*, altitudo divinitatis incomprehensibilis exprimitur. Homo enim ultra homines, aut ultra angelos etiam Deus inventus est. Unde, *Isai. II*, dicitur esse in vertice montium: quia quantumvis Sancti in Christo profecerint, Christi vestigia vix tangere poterunt ex vertice cogitationum. Christus ergo est quasi divinus Atlas, qui instar montis molem Ecclesiae sustinet, eamque facit daemonibus invictam et inaccessam, ac hominibus conspicuam, totique Orbis illustram.

Tropologice Rupertus: Monte, inquit, significatur eminentia conversationis fidelium: quia nostra conversatio in oculis est. Unde Tertullianus lib. III *Contra Marcionem*, in fine: « Quid, ait, nos Dominus civitati supra montem constituit comparavit, si non extansum inter demersos? » q. d. Si non eminentius infidelibus, quos terrena conversatio demergit?

3. ET ECCE VIR, — scilicet Angelus habens formam viri: isque vel Michael, templi et Ecclesiae praeses; vel Gabriel, de quo *Daniel. IX, 21*.

All'gorice S. Gregorius et S. Hieronymus: Vir

hic, inquit, est Christus, qui novae Ecclesiae partes describit, distribuit, edificat, aequae ac veteris fuit quasi custos, quando inde eiecit vendentes et ementes, et non permisit vas per templum transferri. Unde stat in porta: « Quia per ipsum ad Patrem ingredimur, et sine ipso civitatem Dei intrare non possumus. Stat ergo in porta, ut dignos suscipiat, indignos abiciat. In porta quoque iudicium est, » ait S. Hieronymus; significat ergo iudicium Christi potestatem. Denique « stat in porta, » quia lato hilarique vultu omnes venientes excipit, ducit, in Ecclesiam introducit.

Quasi specus aënis, — scilicet polii et splendens. Significatur pulchritudo et fortitudo angelorum, de quo cap. I, 7: « Es enim, ait S. Hieronymus, cunctis metallis vocalius est, et tantum longe resonat. Unde et in *Daniel. cap. II*, in imagine, quae erat ex auro, argento, aere ferreoque compacta, regnum Alexandri atque Graecorum in aëris similitudine demonstratur, ut Graecum linguam eloquentia signaretur. » Adhuc aënis significatur « adhuc eos indigere doctrina, qui spiritualiter edificandi nondum plene novere mysteria. » Aliter Alcazar in *Apoc. XI, 3*, pag. 560: « Es, inquit, significat fortitudinem Christi, quae calamum sive virgam, id est passionem, et crucem sex cubitorum, id est magnam et ingentem, fortissime toleravit; atque per hanc erexit atque dimensus est fabricam templi, id est Ecclesiae suae. »

FUNICULUS LINEUS, — Septuaginta, *funiculus cementariorum*, quo scilicet, ait Gregorius, exploratur aequalitas, vel rectitudo surgentis parietis, ut si lapis intus est, foris educatur; si nimis exteriùs prominat, interius revocetur.

Mystice, commentarii sunt Angeli, vel Apostoli: hi enim edificant templum, id est Ecclesiam Dei; ait S. Hieronymus.

CALAMUS, — Hebraice *קנה* *kane*, id est cana memoria. Similis visio est *Zachar. II, 1*, et *Apoc. XXI, 15*, in fabrica novae et celestis Jerusalem.

Mystice S. Hieronymus: « Calamus est gratia prophetialis, de qua *Psal. XLIV*: Lingua mea calamus scribe velociter scribens. »

5. ET ECCE MURUS FORNISEUS ET CIRCUITUS DOMUS UNDIQUE, — q. d. Visus sum mihi videre domum et murum extra illam per circuitum. Domus haec non erat ipse mons, ut vult R. David, sed templum, quod jam inchoabatur, aut spatium, in quo paulo post templum idem architectus delineat. Porro murus hic, sive peribolus, erat tertius et ultimus, qui totum clauderat templi edificium: scilicet ambebat atrium Centium, ac consequenter atrium Judeorum, quod erat medium; atrium sacerdotum, quod erat intimum. S. Hieronymus mystice hunc murum refert ad fabricam Ecclesiae, et ad cryptas murum Roma: « Dum essem, inquit, Romae et liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris ejusdem aetatis et propositi, diebus Dominicis sepulera Apostolorum et Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi,

que in terrarum profunda defosse ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora septulorum; et ita obscura sunt omnia; ut prope illud Propheta completur: Descendant ad inferna viventes; et raro desuper lumen admissum, horrorem temperet obrutarum, ut non tam fenestram, quam foramen dimissi luminis putes; nusquam pedetentim acceditur, et caeca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur:

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

Hoc mihi dictum sit, ut prudens lector intelligat quam habeamus sententiam super explanatione templi Dei in Ezechie, de quo scriptum est: Tenebrae vestibulum ejus.

Nota: Tribus muris circumdatum erat templum. Primus murus erat periholi extimus, hic hoc vers. 5 describitur; secundus, atrii exterioris; tertius, atrii interioris. Primus murus, qui omnia templi aedificia et atria complectebatur, significat Dei custodiam quae ambit totam Ecclesiam, juxta illud Psalm. cxxiv, 2: « Dominus in circuitu populi sui, » id est, qui praecessit, « non commovebitur in aeternum qui habitat in Jerusalem. » Secundus murus significat custodiam angelorum, de quibus ibidem dicitur: « Montes in circuitu ejus. » Montes, id est angeli, ait ibidem S. Augustinus qui montium proceritate sanctificatis, ut ait S. Hieronymus, ambiunt Ecclesiam. Tertius murus representat custodiam sacerdotum, ac Praelatorum Ecclesiae, de quo dicitur Ezech. xii, 3: « Non apposuit murum pro domo Israel. » Per hos tres muros ad templum ibatur tribus portis, ad tres orbis plagas spectantibus, scilicet Orientem, Septentrionem et Austrum: quo significatur a tribus praecipue partibus homines venturos ad Ecclesiam, nimirum ab Asia quae est ad Orientem, ab Africa quae est ad Austrum, ab Europa quae est ad Septentrionem respectu Asiae et Africae. Tres portae, in singulis muris sibi obversae, significant tres gradus venientium ad fidem, incipientium, proficientium, perfectorum, quos per tria sponsi oscula significari pulchre docet S. Bernardus serm. 4 in Cent. Ita Antonius Bernardus, visio XVIII, sect. viii.

CALAMUS MENSURE SEX CUBITORUM. — Hebraice, sex cubitorum in cubito, id est certo, justo ac vero cubito, q. d. Sex cubitorum juste mensura.

ET PALMUS. — Non quasi eo manu teneretur calamus, ut vult Richardus Victorinus. Sed palmus hic est pars mensura, ut patet ex verbis, et ex ipsa dimensione quae sequitur. Palmus, qui graeco dicitur *παλμος*, ait S. Hieronymus est sexta pars cubiti, puta quaterni manus digiti juncti. Differt ergo palmus a palma, quae graeco dicitur *καρπῆς*, estque spatium, quod extensa manu, distinctisque digitis, interjacet inter ultimum pollicis et extremum minimi digiti. Porro Hebraei, et ex eis Maldonatus sic interpretantur: « Sex cubitorum et palmo, » id est sex cubitorum, et sex

insuper palmorum; sex cubitorum, et uno amplius palmo addito ad singulos cubitos, q. d. Sex cubitorum sacrorum. Nam cubitus communis continet quinque palmos, sacer sex, ut tradunt Hebraei. Hebraice enim est, *sex cubitorum in cubito, et palmo*, id est sex cubitorum ex cubitis, quorum unusquisque continet communem cubitum et palmum. Sic et Septuaginta ac Chaldaeus. Favet id, quod dicitur cap. xlv, 13: « Iste autem mensura altaris in cubito verissimo, qui habebat cubitum et palmum. » Cubitum enim verissimum vocat cubitum sacrum, qui communes cubitos uno palmo superat. Calamus ergo mensurios, quem Angelus hic manu tenebat quasi architectus, habebat sex cubitos sacros, septem vero communes, et unum insuper palmum. Ita S. Hieronymus, Vatablus, Maldonatus, Hebraei, et Alcazar, tractat. De Mensuris, propos. ix: « Sex cubitorum et palmo, id est inquit, sex cubitorum, non quorumcumque, sed eorum, qui vulgarem cubitum superant uno palmo. » Vilalpando tamen hic part. II, lib. III, cap. xii, contendit hunc calamum fuisse sex cubitorum, et unius palmi tantum; sed sic potius dicendum fuisset, et palmi, non et palmo, uti urget Alcazar.

Porro, ruente hae calami Vilalpandi mensura, rui pariter magna pars dimensionum ejus in templo, quae calamo hoc mensuratur.

Tropologiae, S. Gregorius: « Sex, ait, cubiti sunt vita activa, quia sexto die perfectus Deus opera sua. Palmus vero, qui super sex cubitos est, jam de septimo est; ipse tamen cubitus non est, significat vitam contemplativam, quae quasi in sabbato quietem agit in Dei contemplatione. »

Rupertus vero per sex cubitos, et palmum qui septimus est, accipit septem dona Spiritus Sancti: « Palmus, ait, est sapientia, quasi quiescentium merces, reliqua sex operantium sunt instrumenta. »

ET MENSUS EST LATITUDINEM, ALTIUDINEM QUOQUE CALAMO UNO. — Id est calamo uno mensus est omnes aedificii partes, non pluribus, ait H. Pintus. Secundo et melius, ex Septuaginta, q. d. Tam latitudo, quam altitudo hujus extimi muri, de quo vers. 5, erat unius calami: erat enim reliquis muris inferior. Hinc a Septuaginta vocatur, *καταπέτασμα*, id est *interinale* et periholis, id est ambitus, vallum, septum. Itaque latitudo et altitudo muri extimi erat aequalis, sex nimirum cubitorum, id est 36 palmorum, ait Maldonatus.

Tropologiae, S. Gregorius: « Tam latitudo, quam altitudo muri sunt calami unius; quia quae anima quam lata fuerit in amore proximi, tantum et alta erit in cognitione Dei. Dum enim se per amorem innoxia dilatat, per cognitionem superius exaltat. » Et S. Hieronymus: « Calamus, ait, habens sex cubita, et palmum unum, significat hoc notam esse conversationem nostram, quae in sex diebus in quibus mundus factus est, continetur. Et notam esse rationem operum su-

gulorum, ut aliud ad opera pertineat, aliud ad mentem; modo et latitudo aequa est altitudo, quorum latitudo ad opera, ut diximus, altitudo refertur ad animum, qui ad alta festinat. »

6. ET VENIT AD PORTAM, QUAE RESPICIEBAT VIAM ORIENTALEM. — Id est ad portam atrii Israel: eamque Orientalem, utpote nobilissimam, per quam rex intrabat, et qua sola credebatur gratissima Sancti et Sancti sanctorum facies. Facies enim domus, ait cap. xlv, 2, respiciebat s. d. Orientem.

Petes: Cur non metitur prius ipsum atrium Gentium quod erat omnino extimum?

Respondeo: Quia proprie metitur hic templum et atrium populi Dei, id est Judaeorum, non Gentium. Mystica causa est, ut significet ad Ecclesiam Christi gentiles innumerabiles venturos, quasi atrium hoc eos non capiat, sitque quasi immensum. Unde de ea dicitur Psalm. xxxv, 7: « Homines et jumenta salvabis, Domine, » ut ibidem explicat S. Augustinus.

ASCENDIT PER GRADUS EJUS. — Hinc sequitur aream atrii Israel fuisse altiore aetrio Gentium: alioqui enim eo non oportuisset per gradus ascendere. Sic atrium sacerdotum altius erat atrio Israel, id est populi, sive laicorum Judaeorum. Septuaginta addunt fuisse septem gradus, idque patet ex vers. 22, et lot erant ad alias portas: ex atrio ergo Gentium ad atrium Israel ascendebatur septem gradibus. Inde ad atrium sacerdotum gradus erant octo, ut patet vers. 41; inde ad Sanctum erant gradus decem. Erant ergo 28 gradus ab atrio Gentium usque ad Sanctum: sed usque ad atrium sacerdotum erant 13, in quibus decantabant quindecim psalmos graduum, sive Graduales, ut tradunt Hebraei, S. Hieronymus et alii.

ET MENSUS EST LIMEN. — Hebraice *סֵף* sept, tam limen superius et inferius, quam duos postes, qui ex duobus lateribus portam efficiunt, significat: unde Aquila vertit *καταπέτασμα*; Noster, *limen*; R. David, *postes*. Sed eadem videtur fuisse postium et liminum crassities: ex uno ergo alterum intellige.

ID EST LIMEN UNUM CALAMO UNO IN LATITUDINE, — subaudi consequenter, et limen alterum calamo uno in latitudine, id est, ut Vatablus, tam unus postis portae, qui erat ad Austrum, quam alter qui erat ad Aquilonem, crassus erat uno calamo: erat enim aequae crassus ac murus, ejus crassitudo erat calami, ut patet vers. 8. Itaque uterque postis latus erat 36 palmos.

7. ET THALAMUM, — id est unumquemque thalamum. Sex enim erant, tres ex una parte portae, et tres ex altera, ut patet vers. 12. Porro thalami sic vocantur parva cubiula, in quibus templi custodes habitabant, qualia nunc in portis urbium conspiciuntur. Hinc enim hebraice vocantur *תַּחְמִים* thaim, a radice *תָּחַן* thā, id est designare, definire, circumscribere, q. d. Conclava sua mensura designant et circumscribunt: quia hi thalami postibus terminabantur et calcieban-

tur, unde eisdem cum his erant mensurae: quantum enim hi thalami a thalamo, tantum postes ab eis a postibus alterius distabant. Jam Hebraei thaim retinemes Septuaginta vertunt thā, quod Hebraei corrumperunt thā. Erant ergo thalami ad portam cubiula janitorum, scilicet levitarum, ut impuros, et alios quibus fas non erat ingredi, templo arcerent. Symmachus vertit, *παρρητισμῶν*, id est postes ex utraque parte.

ET INTER THALAMOS QUINQUE CUBITOS, — id est inter unum cubiculum et alterum intererat murus quinque cubitorum. Ita Chaldaeus.

8. LIMEN PORTE JUXTA VESTIBULUM PORTE INTRINSECUS. — Id est porta interior habebat limen mensurae calami, aequae ut exterior, vers. 6. Erant ergo duae portae quadrato epistylis lectae et conjunctae, uti porte urbium fornice junctur. Itaque vestibulum hoc fuit intra duas portas: duabus enim portis interciperetur. Et in hoc vestibulo erant sex thalami, id est cubiula janitorum, puta levitarum qui custodiebant portas, scilicet tria ad uno latere, et tria ex altero, quorum eadem erat mensura, scilicet unius calami in longum, et alterius in latum, ut dicitur vers. 7. Porro vestibulum vocatur pars illa ante domum, quae per via relinquitur, de qua Vitruvius, lib. VI, cap. x. Dicitur vestibulum, ait Gellius, lib. XVI, cap. v, quasi venientium statio, aut stabulum; aut, ut Servius, quod vestiat januam, quasi camera duabus sustentata columnis; vel quia veste consecratum est. Unde novae sponsae olim limen non tangebant. Hinc Lucanus, lib. II:

Transiata velint contingere limina plasta.

Hebraice vestibulum vocatur *אֹרֶל* ulam, a radice *אָרַל* alam, id est colligavit, q. d. Vinculum, colligatio, nexus postium, id videlicet omne quo postes desuper vincuntur, sive fornix sit, sive rectae trabes, sive tectum. Hinc non raro significat ipsam postium et fornicum seriem, quin et spatium sub fornice relictum, atque alias ipsos postes sive fornice, sive muro, sive alio modo junctos. Ita Vilalpando. Hinc et Symmachus vertit, *propylaeum*, id est locus ante domum, puta ante domus portam. S. Hieronymus vocat *testam atrium*. Thalia vestibula videmus Romae in omnibus pone basilicis.

Jam in ipso vestibulo, imo in porta, transversim ad latera faciebant veteres cubiula pro janitoribus et famulis, ut teste Vitruvius, lib. VI, cap. x. Unde et thalia erant in hoc Ezechielis templo, sive atrio. Hinc Graecis vocantur *θυρακοίτωνες*, id est *vanitoris locus*.

Denique vestibulum hoc erat omni symbolum: hoc enim est quod ait Iosephus, lib. VI Bell. cap. vi: « Neque fores habebat; extum enim undique conspiciuntur, laterque patens significabat. » Ut horum ideam concipias, scito templum, id est Sanctum et Sanctum sanctorum, situm fuisse ad Occidentem: ante se habebat atrium, prima

sacerdotum, deinde laicorum. Ingressus ergo et porta utriusque atrii erant externis lateribus, puta versus tres mundi plagas, scilicet ad Orientem, ad Aquilonem et ad Meridiem (Judæi itaque orantes conversi ad templum spectabant Occidentem, non Orientem, uti Christiani); erant ergo tres porte in atrio sacerdotum juxta tria latera, et tres mundi plagas; et totidem in atrio laicorum prioribus directe obversa, et respondentes. In singulis erant tres thalami, id est cubícula janitorum a parte dextra, et totidem a sinistra. Hæc porte habebant sua vestibula: de hisce omnibus sigillatim hic agitur. Vide Ichnographiam templi, atriorum, porticum, portarum, thalamorum, et vestibulorum apud Vilalpandum, figura IX.

Mystice, porticus significant subsidia, et quasi umbracula, quibus Deus fovet et tegit laborantes in opere virtutum. Exedrae, sive gazophylacia, in quibus thesauri domus Dei servantur, et sacerdotes hebdomadarii manent, significant, per hæc Dei præsidia, et per hanc protectionem esse in nobis conservari thesauros gratiæ atque virtutum et donorum, magis quam per nostram industriam; et per eadem effici, ut nos Deo ministremus, et ei per penitentiam et bona opera sacrificium cordis contriti et humilitati offeramus. Ita Ribera, lib. I. De Templo, cap. xxy.

9. ET MENSUS EST VESTIBULUM PORTE OCTO CUBITORUM. — Dies: Quomodo vestibulum potuit esse 8 cubitos longum, cum thalamus in medio ejus positus longus fuerit unum calamum, id est sex cubitos, ut superius dictum est? Respondet Vilalpando postes vestibulum, id est ejus fornices, sustinentes, a sese invicem distabant cubitis octo; thalami vero inter postes medii tantum habebant calamum, sive sex cubitos longitudinis, quia duos fere cubitos occupabant postes, eorumque ornamenta, puta stylobatæ, et spirarum projecturæ.

ET FRONTES EIUS. — Per frontem multi intelligunt appendicem, quæ ex porta superne exstabat ad arcendam pluviam. Alii, ut Maldonatus, per frontem intelligunt postes, id est turres in quibus cochlea erat, qua gradatim ascendebatur, et fenestellæ, ut dicitur vers. 16; murus ergo turris cochleam circumcingens, spissus erat duos cubitos. Optime Vilalpando per frontem accipit columnas, seu potius semicolumnas vestibuli. Hæc ait fuisse duorum cubitorum in latitudine, sive crassitie.

Tropologie, frontes sunt viri eminentes et fortes, qui palam intrepide docent ea que sunt salutis, uti Apostoli, Martyres et Doctores. Rursus æons seu facies Ecclesie, est charitas: ex hac enim illa, ejusque decor agnoscitur, uti docet Cyrillus Alexandrinus, explicans illud Christi: « In hoc cognoscet omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem, » Joh. xiii, 35.

11. ET MENSUS EST LATITUDINE LIMINIS PORTE. — Id est latitudinem vestibuli dicti, quod erat inter duas januas, quod habebat suas trabes quasi limina, quæ vestibulum, id est spatium inter portas, operiebant. Hæc ergo vestibuli latitudo erat 10 cubitorum. Nam, ut recte docet Vilalpandus mensus est Angelus latitudinem ejus spatii quod reliquum est inter semicolumnas, quæ a postibus thalamorum exstabant, ac reperit ibi 10 cubitos: latitudo enim liminis porte, quam aliqui putarunt hoc loco Angelum metiri, dimensa jam fuerat octo cubitis. Cum enim in limine porte triplicem liceat observare dimensionem: latitudinem, id est crassitudinem, muri, quæ erat unius calami, ut dicit; et longitudinem quantum mirum postis distabat a poste, quæ erat 8 cubitorum; et altitudinem, quam paulo post dicit 13 fuisse cubitorum; nihil superest in limine porte 10 cubitis metiendum. Quapropter ultra parietem anteriorem ingressum fuisse Angelum dicere cogimur, et utroque pariete dimisso, spatium, quod Græci *εσοπιον* vocant, mensum fuisse juxta latitudinem, a meridie ad aquilonem, ac reperisse 10 cubitos.

ET LONGITUDINEM (ID EST ALTITUDINEM) PORTE, TREDECIM CUBITORUM. — Ita Lyranus et Vilalpandus.

12. ET MARGINEM. — Hebraice *בְּנֵי אֵבֶן*, id est terminum. Alii putant sic vocari seilicet, quod ante thalamos erat; alii spatium ad ambulandum: Maldonatus et alii melius per terminum accipiunt spatium, quod erat inter portam et unum ordinem thalamorum, id est cubiculoorum, una ex parte adherentium, et alterum ex altera, quod unius cubiti fuisse dicit.

ET CUBITUS UNUS FINIS UTRINQUE. — « Finis, » id est terminus, *q. d.* Cubitus unus utrinque terminabat thalamos, id est cubicula, eaque ab invicem separabat. Terminum hunc, sive marginem clare in Ichnographia spectandum exhibet Vilalpandus.

THALAMI AUTEM SEX CUBITORUM ERANT HINC ET INDE. — scilicet tres hinc, tres inde, id est tres ex una parte et tres ex altera.

Mystice S. Hieronymus: « Hoc, ait, significat quod tam littera quam spiritus, et utraque intelligentia et historie et tropologie ad Trinitatis sacramenta pertinent. »

13. ET MENSUS EST PORTAM. — Portam vocat non solum introitum, ut vers. 11, sed introitum, et totum ædificium, quod porta ornabat, ait Maldonatus, in quo et ipsa porta, et thalamorum latitudo continebatur: quod totum ædificium a tecto unius thalami, id est ab extremitate unius cubituli usque ad extremitatem ultimam alterius cubituli et regione respondens, viginti quibus cubitorum fuisse assertit. Nam quisque thalamus habebat sex cubitos. Itaque uterque thalamus, scilicet unus ex una, et alter ex altera parte, illiusque portæ oppositus, habebat 12 cubitos.

Porta vero habebat decem, et margo ac terminus utrinque duos sicut, ut dixi vers. 11 et 12, qui omnes juncti faciunt cubitos 24. Videtur autem tectum thalamorum emisisse tribus palmis, id est dimidio cubito. Itaque in duobus thalamis est unus cubitus, suntque univarsim cubiti 25. Sic et Vilalpandus, cap. xxi: « Hæc, ait, mensura thalamos, frontes, et introitum portæ jam ante dimensa complectitur; ejus tamen per partes dimensio alia est a jam dicta, uti eodem capite est videre. » Sensus ergo est, *q. d.* A tecto thalami, quod est ad aquilonem portæ, ad tectum thalami, quod est in meridie, id est ut sequitur, latitudinem, sive transversam distantiam unius lateris tecti ab altero, mensus est 24 cubitorum.

OSTIUM CONTRA OSTIUM. — id est docendo menauram per, vel supra ostium unius thalami ad ostium alterius, quod ex adverso per rectam lineam illi opponitur, sicut videmus in monasteriis monachorum cubicula et ostia esse disposita, et sibi invicem ex adverso opposita. Ita Lyranus.

14. ET FECIT FRONTES. — « Fecit, » id est metiendo designavit, ipsaque mensura ostendit frontes fuisse altitudinis 60 cubitorum. Frontes vocat columnas, sive postes et limina. Ita R. Salomon, Vatablus, Isidorus Clarius, et Vilalpandus. Tales columnarum cubitus videmus hic Romæ in magnifica S. Petri basilica Vaticani, quæ vere est orbis miraculum, et novum novi Salomonis templum, in quo et ipissimè templi Salomonici columnæ visuntur. Alii per frontes cubicula intelligunt, de quibus seq. cap. vers. 1. Erant enim circum templum cubicula ejusdem longitudinis cum templo: templum autem longum erat 90 cubitis. Unde Symmachus vertit, *μακρὰν*, id est circumstantias; Aquila vero *επιπύα*, id est frontem, uti et noster Interpres. Porro S. Hieronymus hæc sic explicat: « Puto autem, inquit, inter murum templi extrinsecus per circuitum, et ipsam eodem in atrio, hoc est in medio, quædam fuisse propter ornatum posita, quæ Symmachus interpretatur circumstantias, id est stantia quædam, et terre solo erecta in sublime, et hæc sexaginta cubitorum obtinere spatium. Rursusque egredientibus de porta interiori ad faciem vestibuli, quod respiciebat portam anteriorem, quinquaginta cubitos obtinuisse locum; in quibus fenestræ erant oblique, quas Septuaginta absconditas, Symmachus *κρυπταί* vocat. Et hæc fenestræ erant in thalamis, hoc est, in cubitulis singulis, et porticibus, quæ ante cubicula tendebantur, obtinentes cubitos quinquaginta. Quæ fenestræ oblique, sive *κρυπταί*, idcirco a sagittis vocabulum perceperunt, quod instar sagittarum angustum in ades lumen immittant et intrinsecus dilatentur, omniaque per circuitum plena erant hujusmodi fenestris. Et ante frontes, inquit, porticum pictura, sive celatura palmarum; per quæ ostenditur in introitu portæ statimque ingredientibus murum, sexaginta occurrere cubita cum variis ornamen-

tis. » Deinde hæc parastases, thalamos et fenestras obliquas ista mystice interpretatur: « Hæc, ait, referuntur ad conditionem mundi, ut ex creaturis Creator intelligatur, et omnia ordine et ratione creantia, ostendant mundi varietatem; quæ apud Græcos *κρυπταί* ab ornatu nomen accepit, et in sex diebus factus est, ut per singulos dies decades singule supputentur, quem perfectum numerum supra diximus. Post hæc ingredientibus nobis atrium interius, occurrunt ante ipsum vestibulum portæ interioris thalami cum obliquis fenestris, quinquaginta cubitorum tenentes spatium, qui et ipse sacratissimus est numerus. Et post septem hebdomadas plenas festivitatis et gaudii, octodadisi prima incipit dies, quæ est resurrectionis, et introducit nos ad viciniam templi. Cum enim omnia fecerimus, agens prioris erroris penitentiam, tunc vicini et proximi efficiamur Deo; ut in exteriori atrio, notitiam Creatoris creaturarum ordo nos doceat atque constantia; et in interiori, verus jubilæus, in quo omnia nobis debita dimittuntur, instruat *θεοκρατία*, et introducat ad Sancta sanctorum. Notandum quoque, quod interius atrium plures fenestras habet non directas et æquales, sed obliquas, et angustas exterius, et se intrinsecus dilatantes; ut per parva quedam foramina possimus ad interiora penetrare, et ad clarissimam luminis, quod versatur in templo, plenitudinem pervenire. Denique post sexaginta et quinquaginta cubitos, et thalamos, et porticum, et frontes porticum, fenestras plurimas per circuitum, palmarum nobis celatura vel pictura monstratur, ut de mundo victoriam possidentes, digni efficiamur plagas (puto legendum palmas) videre virtutum. »

ET AD FRONTEM ATRIUM PORTE UNDIQUE PER CIRCUITUM. — *q. d.* Equali fronte, id est altitudine columnarum cinctum erat undique atrium, id est par mensura columnarum ordinibus erat, atrium cingentibus.

15. ANTE FACIEM. — id est ab ante faciem, id est a facie anteriori portæ, usque ad faciem interioriorem lateris in sublime, et hæc sexaginta cubitorum obtinere spatium. Erant unum et aliorum portam erant terni hinc inde thalami, quorum quisque sex cubitorum erat, ut dictum est vers. 7. Ter sex sunt octodecim. Inter thalamum et thalamum erat spatium 3 cubitorum, et erant 4 talia spatia: quater quinque sunt 20, quos si addas prioribus 18, efficias 38. Rursus, utraque porta habebat limen latum sex cubitos, ut dixi vers. 6; hi geminati faciunt duodecim: qui si addatur 38, efficiunt 50. Alter eos computat Vilalpandus, cap. xxiii, sed obscuras, et juxta suam calami mensuram, in qua ab aliis passim dissentit, ut dixi vers. 3.

16. ET FENESTRAS OBLIQUAS. — De his nonnulla paulo ante dixi ex S. Hieronymo; plura dicam cap. xli, 26.

17. ET EDUXIT ME, — id est, et e porta quidem egressum induxit me in atrii exterioris orientalem aream subdilem: quam ingressus animadverti eam portibus undique cinctam fuisse, tessellatis pavimentis atque elaboratis: quibus gazophylacia imminabant in singulis intercolumniis singula, erantque omnia circumcirca triginta. Unde patet *per circuitum*, ad gazophylacia, non ad pavimentum referendum esse. Non enim sensus est, pavimentum fuisse stratum per circuitum; sed gazophylacia fuisse per circuitum atrii, uti statim explicatur.

GAZOPHYLACIUM — est esedra, id est locus ubi consideret, vel ubi residet et quiescit homo. Ita Pollux, lib. 1, cap. iv. Scilicet erant hæc cubicula, ubi quiescebant et se recipiebant sacerdotes et levitæ, resque et supellectilem, opesque templi reponabant. Unde vocatur « gazophylacium et pastophorium, » ut dixi initio capituli. Ita S. Hieronymus, Ribera, Vilalpando, Maldonatus et alii. Porro « ante gazophylacia erant porticus, et in frontibus porticum columnæ per ordinem porticus sustentantes, » ait S. Hieronymus.

Tropologie, gazophylacium Ecclesie est traditio Patrum. Rursum gazophylacia sunt memoriae Sanctorum in quibus thesauri cælestium asservantur, de quibus dicitur *Psalms*, XLIV, 7: « Memoriam abundantie suavitatis tue eructabunt. » Tale passiois Christi gazophylacium erat memoria sponse, *Cant.*, 12, dicentis: « Fasciculus myrrine dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. » Hanc imitatus S. Bernardus ibidem fateatur, se a puero fasciculum passionum Christi collegisse, et in mente recondidisse.

PAVIMENTUM STRATUM LAPIDE IN ATRIO, — Hebræum פֶּתִיחַ רִיטָּא significat prunas, et pavimentum stratum lapide prunas referente, id est lapide porphyretico. Hoc ergo darissimo, expolitissimo et pretiosissimo lapide stratum videtur fuisse pavimentum atrii (ut eodem, aliisque æque pretiosis lapidibus stratum videmus Romæ pavimentum templi S. Agnetis, aliaque nonnulla: in templo enim Salomonis nihil videri poterat præter cedrum, aurum, argentum, et marmor, lapidesque pretiosos), de quo S. Hieronymus: « Pavimentum, inquit, quod stratum erat lapidibus, et ante porticus atrii tendebatur, inferius erat in ascensione porticum, et eandem habebat longitudinem quam thalamorum edificatio possidebat. » Quod deinde mystice explicans: « Pavimentum, ait, stratum erat lapide, ne luto, et terra, et pulvere peccatorum habitantium polluerentur vestigia, sed ut super vivos incederet lapides, quibus edificatur templum Dei. » Eodem modo, sed clarius, Vilalpando hunc versum explicat.

18. IN FRONTE PORTARUM. — Hebræice *ad latus portarum*. Portas intelligit non gazophylaciorum, sed ipsius atrii exterioris, sive laicorum, quæ duæ erant, quibus ex atrio exteriori in atrium interius ingressus erat, ad quas portas per gradus ascen-

debatur: quia cum templum esset in monte, ad omnes portas et vestibuli et atrii per gradus ascendendum erat. Hoc est quod dicit: « Secundum sagittitudinem portarum erat inferius, » id est tanta erat pavimenti inferioris porta, quanta erat altitudo graduum, quibus ad portam ascendebatur. Hanc enim altitudinem, longitudinem portarum vocat, ut supra vers. 11, ait Maldonatus. Melius, S. Gregorius, *homil.* 18, et Vilalpando longitudinem hic non pro altitudine, sed proprie sumunt sensum: que dant, *g. d.* Altitudo porticum, que utriusque procurrebat a lateribus portarum, erat 50 cubitorum, quanta nimirum erat longitudo portarum. Harum vero porticum, longe major erat longitudo, scilicet 500 cubitorum. Comblebant enim totam latitudinem atrii Israelis. Melius atrium exterius, sive atrium Israelis, puta laicorum, per partes, puta per areas varias, quæ a porta una usque ad aliam interiacebant; quæ areas erant quasi parva atria, et porticus totius atrii, et porticus Israelis, quod erat ingens et vastum, utpote capax totius populi.

19. ET MENSUS EST LATITUDINEM (latitudinem vocat aream, sive spatium: quia enim alia ratione ad Orientem et ad Aquilonem latitudinem posset metiri? aream, inquam, quæ erat, vel intercurrere) A FACIE PORTÆ INTERIORIS, — id est a principio portæ Orientalis (quam mensus est vers. 6), quod extrinsecus prospiciebat: hanc enim vocat faciem portæ. Inferiorem autem nuncupat respectu portæ atrii secundi, quæ erat superior, uti et ipsum ejus atrium. Nam a primo atrio ad secundum per octo gradus ascendebatur.

USQUE AD FRONTEM ATRII INTERIORIS (id est usque ad frontem, sive initium atrii sacerdotum) EXTRINSECUS, — *g. d.* Mensus est extra atrium interius spatium, quod erat inter illud et primam portam Orientalem, et invenit ejus latitudinem, id est spatium et capacitatem, puta tam ejus « longitudinem, » que spectatur ab Occidente « ad Orientem, » quam « latitudinem » proprie dictam, quæ spectatur a Meridie « ad Aquilonem, » esse 100 cubitorum. Erat ergo spatium hoc atrii non quadrangulum, sed quadratum omnibus suis lateribus et costis par et æquale. Ita Lyranus et Maldonatus et Vilalpando, qui hunc vers. 19 paraphrasticè ita explicat: « Et mensus est latitudinem orientalis areæ atrii exterioris, a facie portæ exterioris nuper dimense, usque ad frontem atrii interioris, nuper cubitis ab Oriente ad Occidentem, ac longitudinem totidem a Meridie ad Aquilonem: vel mensus est aream subdilem inter exteriorem et interiorem portam jacentem, exclusis portis, latitudinis et longitudinis centum cubitorum. »

20. PORTAM QUOQUE, — *g. d.* Angelus me ex porta Orientali, quam haecenus mihi ostendit, et dimensus est, deduxit ad portam Aquilonarem ejusdem atrii exterioris, et mensus est singularum ejus partium longitudinem et latitudinem, invenitque illud per omnia Orientali esse simile et æquale, ut tri-

bus versibus seq., eadem quæ de Orientali dixerat, iterando enarrat. Transit enim hic ad dimensionem portæ Aquilonaris, sub qua et ejus vestibulum et thalamos adjunctos comprehendit.

23. ET PORTA ATRII INTERIORIS, — id est his duabus portis atrii exterioris, Orientali et Aquilonari, quas delineavi, respondebant ex adverso alia duæ portæ in atrio interiori. Idemque de aliis portis intelligendum est. Ita Maldonatus.

24. AD VIAM AUSTRALEM. — Dimelitur hic portam Australem eodem plane modo, quo reliquas jam dictas. Omitit hic dimensionem portæ Occidentalis, quia in atrium exterius tribus tantum portis extrinsecus erat ingressus. Nam quarta portæ quæ erat ad Occidentem, communis erat atrii exterioris et interioris, quæ ab uno in aliud transibat.

25. ET INTRODUXIT ME IN ATRIUM INTERIUS. — Transit a dimensione atrii exterioris, sive laicorum, quod dicebatur atrium Israelis, ad dimensionem atrii interioris, sive sacerdotum, illudque dimelitur eadem figura et mensura, quæ exterius usque ad vers. 32.

29. THALAMUM EJUS. — Hebræice תַּחַת תַּאֲף, id est thalamos ejus. Ita Septuaginta; plures enim erant, ut patet ex vers. 10.

30. ET VESTIBULUM. — Hebræice כַּתְּמֹלַת, id est, vestibula ejus per gyrum longitudine viginti quinque cubitorum, et latitudine quinque cubitorum. Ita Romana, Hebræa, S. Hieronymus, Vatablus et alii passim. Male ergo Vilalpando legit: *Quinquaginta cubitos longitudinis, et latitudinis viginti quinque cubitos*. Dices: Vestibula omnia erant equalia; atqui cætera erant longa 50 cubitos, lata 25; ergo et hoc. Respondet S. Hieronymus: « Hanc ambiguitatem tollit illud quod sequitur: Et vestibulum ejus ad atrium exterius, et palmas ejus in fronte, ut scilicet hoc atrium quod habebat in longitudine viginti quinque cubitos, et in latitudine quinque, non interioris, sed exterioris atrii sit, ut prioris atrii longitudinem, id est viginti quinque cubitos, exterioris atrii possideat longitudo, et in latitudine quinque cubitos teneat. »

Secundo, Maldonatus *elaminim* vel *ulamoth*, inquit, id est vestibula, vocantur illa quatuor spatia vacua, quæ inter thalamos magni vestibuli erant, quorum unumquodque 5 habebat cubitos latitudinis, ut dixit vers. 7, longitudinis autem 25; hoc enim erat latitudo magni vestibuli. Vocat autem hic vestibulum spatium, quod constabat ex duobus oppositis collibus, qui inter thalamos erant, alter ex una, alter ex altera parte, et præterea ex spatio vacuo magni vestibuli.

Symbolice, quid significant hæc mensuræ et numeri, puta 25, 30, 60, 100, etc., vide apud Ribera, lib. 1 *De Templo*, cap. xx, ac apud Petrum Bongam Bergomatem, lib. *De Numer. mysteriis*, quo singularium numerorum in S. Scriptura cælestium symbola et significationes fuse persequitur.

32. ET INTRODUXIT ME IN ATRIUM INTERIUS, — non in aliud, sed in illud idem atrium sacerdotum.

quod interius appellatur, sed per aliam portam, ait Maldonatus.

33. THALAMUM EJUS ET FRONTEM EJUS. — Hebræice, תַּחַת וְפְתָחַי, id est vers. 29, et vers. 36.

35. ET INTRODUXIT ME AD PORTAM. — Septentrionalem ejusdem atrii. Nota: Quid puid in una porta monstratur, id aliis omnibus eâ commune. Ita Vilalpando.

38. ET PER SINGULA GAZOPHYLACIA OSTIUM IN FRONTIBUS PORTARUM: IBI LAVABANT HOLOCAUSTUM, — id est ad sena (tot enim erant thalamorum ostia), quæ erant inter frontes interiores portarum, lavabantur holocausta. Ita Vilalpando, *g. d.* Singuli thalami, sive gazophylacia habebant sua ostia, per quæ ex atrio victimæ immolanda in illa inferebantur, ut in ipsis earum intestina et carnes lavarentur ante earum oblationem et concremationem. Ad hoc enim extructa erant hæc gazophylacia.

39. ET IN VESTIBULO (interiori) PORTÆ, DUE MENSE HINC, ET DUE MENSE INDE. — Vestibulum portæ vocat, quod portæ eminentia legitur; quod duplex erat, alterum interius, alterum exterius: in utroque quaternæ erant mensæ, id est universim octo, ut ait vers. 41, *g. d.* In ipso vestibulo interiori portæ, erant duæ mensæ: hinc ad binos postes, et duæ mensæ illinc ad totidem similes postes: super quibus expansæ pecudes jugulabantur in holocaustum, vel pro peccato, vel pro ignorantia delicto. Ita Vilalpando.

40. ET AD LATUS EXTERIUS (vestibuli), QUOD ASCENDIT AD OSTIUM PORTÆ, QUÆ PERGIT AD AQUILONEM, — *g. d.* Cum primum quis, ascensis gradibus, ostium ingreditur vestibuli exterioris per portam Aquilonarem, duæ erant mensæ ab uno latere, et duæ ab altero, id est universim 4, quæ ac in interiori vestibulo, uti dixi vers. præcedenti; unde subdit:

41. QUATOR MENSE HINC (id est intra portam vestibuli) ET QUATOR INDE, — scilicet extra portam; ita ut in totum essent octo mensæ; super quibus jugulabantur victimæ.

42. QUATOR AUTEM MENSE AD HOLOCAUSTUM (non alie, sed eadem jam dictæ: nam et priores fuisse ad holocausta dixit vers. 39. Repetit ergo hæc mensas, ut earum materiam et quantitatem describat, scilicet quod fuerint) DE LAPIDIBUS QUADRIS EXSTRUCTÆ, LONGITUDINE CUBITI UNUS ET DIMIDI: ET LATITUDE CUBITI UNUS ET DIMIDI: ET ALTITUDE CUBITI UNUS. — Quod mystice explicans S. Hieronymus: Longitudo, ait, habet cubitum et dimidium, itidem et latitudo, « quæ simul juncta tres cubitos faciunt: qui tres cubiti habent in altitudine cubitum unum, ut mysteria Trinitatis unus cubiti, hoc est divine Majestatis mensura consuet, dicente Domino: Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Nomen autem Dei, quasi unus altitudinis cubitus est, qui tres complectitur proprietates, et holocausta oblationum nostrarum semper assumit.

Super mensas autem ponuntur vasa in quibus immolatur holocaustum martyrum, de quibus dicitur: Preiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius: et eorum victima, qui continentia, et corporis sanctitate animas suas immolant Domino; mensurarum istarum nomina puts in Mattheo, et Luca, et Marco, et Joanne Apostolis contineri. » Quadrata mensae significant firmam proposita virtutis concepta, et mente destinata, de quibus ait S. Augustinus in *Psalm. LXXXVI*: « In omni opere bono conquadrantur, ad omnes tentationes parati, quidquid impulerit, non vos evertat. » Talis quadratae charitatis Christi erat in Paulo, cum diceret, *Roman. viii, 33*: « Quis nos separabit a charitate Christi? etc. Certus sum quia neque mors, neque vita, » etc.

SEPER QUAS FORANT VASA, IN QUIBUS (id est quibus: est enim Hebraicum *beth*, id est *in*, instrumenti) IMMOLATUR HOLOCAUSTUM. — Talia vasa erant cultri, phiale, quibus sanguis victimarum excipiebatur; acetabula et scutellae, quibus thus, similia et sal, quibus aspergenda erat victima, imponebantur, de quibus dixi *Exod. xxv, 29*.

43. ET LABIA EARUM. — Legit *שפתאין* *schephatim*, per *sin*, id est *labia*: jam legit *schephatim* per *schin*, veritatemque *tripodes*, quibus imponuntur ollae: ita R. David, ait *uncinos ferreos*, quibus suspendi solent carnes. Ita Chaldaeus, R. Salomon, Pagninus, Pineda, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. x, et Maldonatus. Unde Vatablus vertit: *Et clavi palmares optati fuerant in ea domo per circuitum. Verum melius Noster legit per sin, veritatemque labia. Nam ita quoque verterunt Septuaginta: jam labia earum vocat cymafia mensurarum, sive earum additamenta, et ornamenta superiora, quae idcirco erant reflexa. Haec enim erant palmi unius. Ita Vilalpandus. Dicuntur cymafia a Graeco *κύμα*, id est *unda*: undae enim speciem haec ornamenta habebant.*

44. EXTRA PORTAM INTERIOREM (id est, atrii interioris, quasi dicat: Atrium interius ingressus, vidi) GAZOPHYLACIA (id est cubiculo) CANTORUM. — Erant in atrio quolibet tres porte, praeter Occidentalem, qua ingressus erat in Sacrarium. Ad singulas haec tres portas erant decem gazophylacia, id est cubicula, puta quinque ad unum latum, quinque ad alterum, ita ut universim essent 30, ut dixi vers. 17. In hisce habitabant levitae alicuius templi ministri, juxta cujusque gradum, ordinem et officium. In his ergo quae erant ad Aquilonem, dicit habitasse cantores.

UNA EX LATERE PORTE. — Hebraice *מזרח* *echad*, id est unus, scilicet ordo cubiculorum erat versus illud latum porte Orientalis quod Aquilonem spectat: alter autem ordo cubiculorum erat versus Occidentem. Hic ergo respiciebat Orientalem portam, ille Occidentalem. Ita Maldonatus.

45. HOC EST GAZOPHYLACIUM, — id est, hic est alter cubiculorum ordo qui respicit Aquilonem: hic erit pro habitaculo sacerdotum, qui custo-

diunt et curant res altaris, puta qui sacrificant.

46. GAZOPHYLACIUM QUOD RESPICIT AD VIAM AQUILONIS, SACERDOTUM ERIT, QUI EXCUBANT AD MINISTERIUM ALTARIS. — Hebraice, qui custodiunt altare, puta ignem altaris perpetuum. Ex quo suas custodias Vestalis ignis per virgines Vestales, quas Vestae sacerdotes, mutuata est delusa antiquitas; de quo Virgilius, *Aeneid. IV*:

Vigilante sacra verat ignem,
Excubias divum aeternas.

ISTI SUNT FILII SADOE, — qui illustris fuit Pontifex tempore Salomonis, primusque in ejus templo sacrificavit, et munia sacra obivit, ac Salomonem in regem unxit et consecravit.

QUI ACCEDUNT DE FILIIS LEVI, — id est qui sunt Levitae, sive posterii Levi, quos Deus sibi elegit ut accedant ad templi ministeria, in eoque ei serviant et ministrent.

47. ET MENSUS EST ATRIUM (interius, quod interiorum portam egressus paulo ante ingressus fuerat, ait Vilalpandus) LONGITUDINE CENTUM CUBITORUM, ET LATITUDINE CENTUM. — Erat ergo atrium hoc sacerdotum non quadrangulum, sed quadratum, omnibus lateribus isopleuron et equale. Audi S. Gregorium, *hom. 22*, hoc atrium describentem: « In parte autem superiore (inquit) tres porte descriptae sunt, id est, Orientis, Austri et Aquilonis: a deinde porta atrii interioris dicta est, in qua mensa de quadris lapidibus constructa memorantur: et porta, quae respiciebat ad Aquilonem, in qua mensae essent ad sacrificium, non ad holocaustum, etc. Sed, his expletis, rursus Propheta incipit interiorum portam, atque tres alias, id est Aquilonis, Austri et Orientis describere, et in eorum atrio interiori, quod erat extra portam interiorum, esse gazophylacia, cantores, sacerdotes, templum, altare, sacrificia perhibet. » Haec S. Gregorius, qui sex duntaxat portas recensens, tres scilicet exteriores et tres interiores, cum Scriptura plures videatur recensere, easdem repetitas esse docet. Atrium ergo, quod situm erat inter portas tres interiores, nunc mittitur Angelus, longitudine centum cubitorum, et latitudine centum cubitorum per quadrum.

Audi et S. Hieronymum: « Iste autem vir, inquit, qui introduxit Ezechielem in atrium interius, est, ut ita loquar, ad Sancta sanctorum, mensus est ipsum atrium, in quo erant duae exedrae, sive gazophylacia custodum templi, sive altaris habitaculis delegata: et reperit longitudinis et latitudinis per quadrum centenos cubitos, ut sacerdotes ministerio Dei servientes, qui per arctam et angustam viam intraverant, habeant deambulacra latissima, et in perfecto consummatoque virtutum numero commorentur. »

ET ALTARE ANTE FACIEM TEMPLI. — Templum hic proprie dictum, scilicet sacerdotum, non laicorum accipe, puta Sanctum et Sanctum sanctum. Ante Sanctum enim in atrio sacerdotum,

sub dio erat altare holocaustorum. Unde de eodem subdit:

48. ET INTRODUXIT ME IN VESTIBULUM TEMPLI. — Transit ab atrio ad domum, puta ad templum; unde hic ejus mensuras inchoat a vestibulo, quod Symmachus *propyleion*, et Vitruvius *propylon* vocat. Erat enim ante fores templi, et superne tectum, ut templo exantibus ibi degere possent, tuncque esse a pluvia, grandine, aestu, etc., qualis vestibulae Romae in plerisque templis videmus. Nota: Inter atrium sacerdotum et templum intererat platea 20 cubitorum, quae circumquaque templum proxime cingebat, de qua *cap. xli, 10*. Post hanc plateam erat vestibulum, sive porticus templi, plana adherens templo, ejusque porte, ut ea aperta statim esset ingressus in templum. De eo hic agitur, ut, eo mensurato, incipiat mensurare ipsum templum, uti facit cap. sequent. Vestibulum hic ergo non aream subdialam, nec atrium sacerdotum, uti alibi; sed ipsa templi adyta, puta locum ante templum superne tectum, ita ut templi ipsius pars et initium esse videatur, significat. In hoc vestibulum, uti et in templum nulli laico, sed solis sacerdotibus fas erat ingredi. In hoc ergo vestibulum nunquam Christus ingressus est, nec Apostoli, quia ipsi non erant sacerdotes levitici. De vestibulo plura dixi vers. 8. Ibi enim dimensus est vestibulum atrii, sicut hic dimittitur vestibulum templi.

ET MENSUS EST VESTIBULUM QUINQUE CUBITIS. — « Vestibulum » hic non accipit totum et integrum: hoc enim fuit longum viginti cubitis, latum undecim; ut sequitur sed murum quo utrinque claudebatur vestibulum, quod Vilalpandus vocat *postem vestibuli*; Chaldaeus et R. David, *frontem vestibuli*. Hujus muri utrinque crassitatem hic describit, scilicet quod utrinque fuerit crassus quinque cubitis.

ET LATITUDINEM PORTE. — Ita vocat latera post portam, quae utrinque habebant tres cubitos, id est universim sex: quos si demas a viginti cubitis, quibus longum erat vestibulum, ut sequitur, remanebunt 14 cubiti, quibus lata erat porta. Ita R. David et Vilalpandus.

49. LONGITUDINEM AUTEM VESTIBULI VIGINTI CUBITIS. — Nota: Latitudo templi erat viginti cubitorum; longitudinem autem templi ab Oriente in Occidentem tendebatur: vestibulum autem hoc, sive porticus, situm erat ab Oriente templi, eratque longum cubitos 20 quanta erat latitudo do-

mus: ita ut ex aequo responderet longitudini vestibuli domus, quod iuxta fabricae proportie exigebat. Ita Vilalpandus.

Ejusdem mensurae fuit porticus templi Salomonis, ad cuius ideam facta est haec fabrica templi Ezechielis. De illa enim sic dicitur *1. Reg. vi, 3*: « Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis. » Sed difficultas est in eo quod ibidem sequitur: « Et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. » Nam hoc Ezechielis dicitur hic non 10, sed 11 habuisse cubitos. Respondet Vilalpandus, part. II, lib. III, cap. XLVI, fuisse praecise 10 cubitos cum dimidio; unde liberum fuit scriptori vel a minori nominare, ut fecit historicus lib. III. *Reg.* decem scribendo; vel a majori, ut fecit Ezechiel, undecim numerando, quoniam aequae distat ab utroque.

Porro latitudo porticus erat centum viginti cubitorum, uti assertit Scriptura, II *Paral. iii, 4*, et Josephus, lib. VIII *Antiq. cap. ii*. Haec porticus alia fuit ab illa quae in Evangelio vocatur porticus Salomonis, in qua debebant Christus et Apostoli, *Actor. v, 12*, de qua vide Vilalpandus et Pineda, lib. V *De Rebus Salom.* cap. v, § 19. In haec enim soli ingrediebantur sacerdotes Aaronici.

Mystice, longitudo viginti cubitorum significat longanimitatem et patientiam electorum: erat juxta latitudinem templi, in qua designatur latitudo charitatis: quia quanta est latitudo charitatis, qua in amicos et in inimicos extenditur, tanta debet esse longanimitas et patientia in operibus penitentiae et altarium virtutum, ut tam suavia quam insuavia amplectatur, et nullo tempore desit, nulla difficultate vincatur, juxta illud: « Patientia opus perfectum habet. » Ita Ribera, lib. I, cap. xx.

ET COLUMNAE ERANT IN FRONTIBUS, — similes illis duabus aereis quas fecit Salomon, ac nominavit Booz et Jachin: id est fortitudinem et firmitatem, vel directionem, q. d. Utinam Deus ditissime hoc templum servet, dirigat et confirmet! Porro columnas has singulas in circumferentia fuisse sex cubitorum, in altitudine viginti; ornamenta vero, id est epistylia, zoophoros, coronices, simul sumpta fuisse alta quinque cubitis, docet Vilalpandus.

Mystice, haec duae columnae, scilicet una ad dexteram, altera ad sinistram, significant fortitudinem et perseverantiam tam in prosperis quam in adversis. Vide de his columnis dicta I *Thim. iii, 11*.